

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Global Resource for Anti-Corruption
Education and Youth Empowerment

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів із протидії корупції

Модуль 6

Виявлення і розслідування корупції

Навчальні інструменти для викладачів і фахівців

Серія модулів УНЗ ООН з протидії корупції

МОДУЛЬ 6 ВИЯВЛЕННЯ І РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЇ

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Загальні відомості

Серія навчальних модулів УНЗ ООН з протидії корупції містить 14 модулів, присвячених низці основних питань протидії корупції. Вони включають різні визначення корупції, огляд її руйнівних наслідків та заходів з протидії корупції, а також зв'язок між корупцією й такими різними сферами як належне урядування, порівняльна політологія, інформування про порушення, системи правосуддя, права людини, гендерна проблематика, освіта, громадянська участь, мир та безпека.

Модулі призначені для використання закладами як вищої, так і професійної освіти в усьому світі. Вони розроблені так, щоб допомогти у проведенні занять з протидії корупції викладачам та інструкторам, в тому числі й тим, які не мають спеціальної підготовки з питань протидії корупції, але бажали б включити ці елементи до своїх навчальних курсів. Викладачі можуть адаптувати модулі, перш ніж вводити їх до своїх занять і курсів. Модулі містять обговорення актуальних проблем, пропозиції щодо завдань і вправ, рекомендовану структуру занять, порядок оцінювання студентів, списки літератури (з фокусом на матеріалах у відкритому доступі), слайди PowerPoint, відеоматеріали та інші засоби навчання. Кожен модуль містить план тригодинного заняття, а також практичні рекомендації щодо його перетворення на повноцінний курс.

Модулі орієнтовані на універсальні цінності та проблеми та можуть легко адаптуватися до різних місцевих та культурних умов, у тому числі до різних програм отримання освітнього ступеня, оскільки мають міждисциплінарний характер. Ці модулі спрямовані на підвищення обізнаності слухачів та студентів з питань етики, посилення їхньої готовності діяти добросовісно та формування навичок, необхідних для застосування та поширення цих норм у повсякденному житті, професії та суспільстві. Ефективність модулів посилює те, що вони охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти й використовують такі інтерактивні методи викладання, як експериментальне навчання та групова робота. Ці методи утримують увагу слухачів і студентів і допомагають їм розвивати критичне мислення та навички розв'язання проблем і спілкування, адже всі ці навички є важливими для освіти у сфері етики.

Теми модулів були вибрані після консультацій з науковцями, які брали участь у нараді експертів, скликаній УНЗ ООН у Відні в березні 2017 року. Ці експерти наголосили на потребі в підвищенні рівня антикорупційної освіти в усьому світі і надали рекомендації щодо основних сфер, які мають розглядатися в модулях. На їхню думку, вкрай важливим є те, щоб ці модулі готували студентів і слухачів до ефективних дій на основі цінностей, забезпечували їх залученість, могли бути пристосовані до різних регіональних і дисциплінарних умов, а також давали змогу викладачам включати їх як антикорупційні компоненти до поточних курсів і дисциплін.

Для досягнення цих цілей експерти рекомендували зробити модулі такими, щоб вони мали низку певних характеристик і зрештою були в змозі:

- » Поєднати теорію з практикою
- » Підкреслити важливість добросовісності та етики в повсякденному житті
- » Заохочувати критичне мислення
- » Не лише наголошувати на важливості ухвалення етичних рішень, а й демонструвати те, як виконувати ці рішення
- » Застосовувати інноваційні інтерактивні навчальні методи
- » Дотримуватися балансу між загальною та прикладною етикою
- » Спіратися на передовий досвід фахівців-практиків
- » Поєднати питання добросовісності та етики з іншими глобальними проблемами та ЦСР
- » Дотримуватися міждисциплінарного й багаторівневого підходу
- » Робити акцент на глобальній етиці та універсальних цінностях, залишаючи простір для різноманітних регіональних і культурних аспектів
- » Використовувати чітку й зрозумілу неспеціалістам термінологію
- » Бути зручними для користувачів

Спираючись на ці рекомендації, УНЗ ООН понад рік працювало з понад 70 експертами-науковцями з понад 30 країн над підготовкою 14 навчальних модулів із протидії корупції. Кожний модуль розроблявся профільною групою вчених і фахівців УНЗ ООН, а потім проходив колегіальний огляд ширшою групою вчених, які представляли різні дисципліни та регіони, для врахування міждисциплінарних і глобальних аспектів. Модулі пройшли ретельну перевірку в штаб-квартирі УНЗ ООН, після чого були остаточно відредаговані та опубліковані на вебсайті Управління як матеріали відкритого доступу. Крім того, було досягнуто домовленість регулярно оновлювати зміст модулів для забезпечення їх відповідності сучасним дослідженням та поточним потребам освітян.

Цей інформаційний інструмент розроблений Сектором УНЗ ООН з корупції та економічної злочинності (СЕВ) в межах Ініціативи «Освіта для правосуддя», що є компонентом Глобальної програми з імплементації Дохійської декларації.

Застереження

Зміст серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції не обов'язково відображає погляди чи політику Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН), держав-членів чи донорських організацій і не означає будь-якого схвалення. Використані позначення та представлення матеріалів у цих модулях не означають висловлення будь-яких поглядів УНЗ ООН щодо правового статусу чи стану розвитку будь-якої країни, території, міста або місцевості чи їхніх органів влади, а також стосовно делімітації їхніх меж чи кордонів. УНЗ ООН заохочує використання, відтворення та розповсюдження матеріалів цих модулів. Якщо не вказано інше, їхній зміст дозволяється копіювати, завантажувати й друкувати для навчальних, дослідницьких та викладацьких цілей або для використання в некомерційних продуктах чи послугах за умови належного визнання УНЗ ООН як джерела і власника авторських прав, а також за умови відсутності будь-яких припущень про схвалення з боку УНЗ ООН поглядів, продуктів чи послуг користувачів.

Матеріали, представлені в цьому документі, надаються на умовах «як є», без жодних прямих чи непрямих гарантій, які б включали, серед іншого, гарантії комерційної придатності, придатності для певної цілі або відсутності порушень. Зокрема УНЗ ООН не дає жодних гарантій чи запевнень щодо точності чи повноти будь-яких таких матеріалів. УНЗ ООН без попередження періодично додає, змінює, вдосконалює чи оновлює матеріали в модулі.

УНЗ ООН за жодних обставин не несе відповідальності за будь-які втрати, збитки, відповідальність або витрати, завдані або понесені, відповідно до тверджень, внаслідок користування цим модулем, які включають, серед іншого, будь-які пов'язані з цим хиби, помилки, упущення, переривання чи затримки. Користування цим модулем відбувається виключно на ризик користувача. За жодних обставин, які серед іншого включають недбалість, УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-які прямі, непрямі, випадкові, особливі чи побічні збитки, навіть якщо УНЗ ООН було повідомлено про можливість таких збитків.

Користувач окремо визнає та погоджується з тим, що УНЗ ООН не несе відповідальності за будь-яку поведінку будь-якого користувача.

Посилання на інтернет-сайти, що містяться в цих модулях, надані для зручності читача і є точними на момент публікації. Організація Об'єднаних Націй не несе відповідальності за їхню подальшу точність після публікації або за зміст будь-якого зовнішнього вебсайту.

Збереження імунітетів

Ніщо в цьому документі не є і не має вважатися обмеженням або відмовою від спеціально захищених привілеїв та імунітетів Організації Об'єднаних Націй.

Організація Об'єднаних Націй зберігає за собою виключне право на власний розсуд у будь-який спосіб змінювати, обмежувати чи припиняти доступ до сайту або будь-яких матеріалів. У зв'язку з цим Організація Об'єднаних Націй не зобов'язана зважати на потреби будь-якого користувача.

Організація Об'єднаних Націй залишає за собою право на власний розсуд і без попередження відмовляти будь-якому користувачеві в доступі до цього сайту чи будь-якої його частини.

Жодна відмова Організації Об'єднаних Націй від будь-яких положень цих Умов не є зобов'язальною, якщо вона не викладена в письмовій формі й не підписана її належно уповноваженим представником.

Офіційного редагування цих модулів не проводилося.

Зміст

Вступ	07
Результати навчання	07
Ключові питання	08
Прозорість як передумова	09
Механізми виявлення: аудит та інформування	11
Системи викриття порушень і захисту викривачів	17
Розслідування корупції	20
Висновок	25
Джерела	26
Вправи	29
Вправа № 1. Початок заняття. «Письмова робота протягом хвилини»	30
Вправа № 2. Як повідомляти про корупцію	30
Вправа № 3. Мозковий штурм: як подолати корупцію за допомогою блокчейну?	30
Вправа № 4. Як виявити корупцію в громаді?	31
Вправа № 5. Чому викриття порушень є вкрай важкою, але водночас вкрай важливою справою?	31
Вправа № 6. Завершення заняття. «Письмова робота протягом хвилини»	32
Рекомендована структура занять	33
Основна література	34
Додаткова література	36
Оцінювання знань студентів	39
Додаткові навчально-методичні матеріали	40
Відеоматеріали	40
Тематичні дослідження, новинні повідомлення і блоги	41
Інші інструменти	41
Рекомендації з підготовки окремого курсу	42

Вступ

Як ми дізнаємося про випадки корупції? В якому середовищі важко приховати корупційну поведінку? А коли корупцію вже викрито, як мають держави й організації розслідувати її? Ці та інші пов'язані питання розглядаються в цьому модулі. Виявлення і розслідування корупції – особливий виклик, бо корупцію часто добре приховують і для її викриття може знадобитися інсайдерська допомога. Часто всі безпосередні учасники корупційних дій у той чи інший спосіб мають від неї користь і мають також мотивацію до її приховування. У Модулях 4 і 5 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції порушуються питання попередження корупції та боротьби з нею, відповідно, в публічному і приватному секторах. У розвиток цього розгляду в нинішньому модулі розглядаються найефективніші методи виявлення корупції – аудит і інформування. У зазначеному контексті в модулі наголошується на важливості систем викриття порушень та заходів із захисту викривачів корупції. Вищевикладене пов'язане з актуальними дебатами щодо зв'язку між викриттям порушень та антикорупційним правозастосуванням у кримінальних і адміністративних провадженнях. Цьому зв'язку науковці і практики приділяють підвищену увагу. У цьому модулі розглядаються також питання застосування, в цілях виявлення корупції, нових технологій, включно з блокчейном, смартфонами та інтернет-технологіями. Крім того, в ньому порушується тема розслідувань, що є наступним етапом після виявлення корупції, зокрема їх різних етапів та задіяних у них суб'єктів. У цьому модулі міститься й огляд низки ключових сегментів літератури, обсяги якої невпинно зростають, присвяченої виявленню і розслідуванню випадків корупції.

Результати навчання

- Опис різних механізмів виявлення корупції, визначення їхніх сильних і слабких сторін
- Критичне обговорення використання сучасних технологій для виявлення корупції, включно з технологією блокчейну, застосунками для смартфонів та веб-платформами з відкритими даними
- Обговорення важливості ролі викривачів у виявленні корупції та розгляд шляхів їх захисту
- Аналіз характеру і важливості вимог до ініціативного інформування, систем внутрішнього і зовнішнього аудиту, призначених для виявлення і стримування корупції, а також формування вільних від корупції поведінки та середовища.
- Розуміння того, як проводиться розслідування корупції, та опис різниці між внутрішнім і зовнішнім розслідуванням

Ключові питання

Корупція є складним явищем. Огляд різних форм і визначень корупції та її шкідливих наслідків для всього світу міститься в Модулі 1 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. У контексті цього модуля слід відзначити, що Конвенція ООН проти корупції¹ (UNCAC) не дає єдиного всеохопного визначення того, чим є «корупція». Натомість у ній визначаються і класифікуються як кримінальні правопорушення різні корупційні діяння, наприклад, підкуп та розкрадання майна (як з боку публічних посадових осіб, так і в приватному секторі); зловживання службовим становищем (тобто, коли особи, що виконують публічні функції, зловживають владою для отримання вигоди); зловживання впливом; незаконне збагачення; відмивання коштів. Учасницями Конвенції ООН проти корупції є 189 держав світу (станом на листопад 2021 р.), а отже вона наближається до всесвітнього охоплення й можна вважати, що різні діяння, визначені Конвенцією як корупція, визнаються такими в міжнародному масштабі. У Модулях 4 і 5 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції міститься докладніший огляд причин та наслідків корупції у, відповідно, державному та приватному секторах, а також відповідних заходів з реагування на корупцію та запобігання їй.

Але перед тим як давати відповідь на корупційні правопорушення, ми повинні їх виявити та розслідувати. В ідеалі виявлення і розслідування корупції починаються всередині самих організацій, але вони цілком можуть мати зовнішній вимір у вигляді діяльності органів охорони правопорядку. Для цілей цього модуля виявлення корупції означає її встановлення, розкриття або викриття. Виявлення може відбуватися внаслідок заходів з аудиту та моніторингу, але так само воно стається тоді, коли викривачі, громадяни, компанії та журналісти повідомляють про випадки корупції. У цьому модулі розслідування тлумачиться як збір доказів про виявлене корупційне діяння, включно з відомостями про його масштаб, характер, наслідки та учасників, для ухвалення рішення про вжиття заходів і про те, які саме заходи слід вживати. Розслідування можуть проводитися всередині самої відповідної організації, або його можуть проводити органи охорони правопорядку та інші зовнішні суб'єкти, як-от антикорупційні органи, поліція або прокурори. Результати розслідування можуть включати вжиття правозастосовних (наприклад, санкції, кримінальне обвинувачення, дисциплінарні процедури) або відновлювальних/превентивних заходів (наприклад, компенсація або реформи, спрямовані на зменшення ймовірності корупції в майбутньому). Водночас розгляд таких заходів виходить за межі цього модуля. Питання превентивних та правозастосовних заходів у державному і приватному секторах порушуються, відповідно, у Модулях 4 та 5 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Комплексний огляд різних національних підходів до запобігання корупції та боротьби з нею міститься в Модулі 13 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції.

Окрім різних методів, як-от аудит та інформування, будь-який огляд питань виявлення корупції має включати тему прозорості як ключового чинника, який уможливорює таке виявлення. Хоча прозорість сама по собі не є методом виявлення корупції, вона полегшує відповідні дії компетентних органів, адже ті можуть користатися даними, опублікованими внаслідок вжиття заходів з прозорості, для встановлення факту корупції. Тому цей модуль починається з роз'яснення важливості прозорості та заходів з її заохочення. Далі в модулі вивчаються методи й механізми виявлення корупції та повідомлення про її випадки з особливим наголосом на системах викриття порушень і захисті викривачів. Насамкінець у модулі розповідається про те, як розслідується корупція та описуються різні етапи процесу розслідування та суб'єкти, які беруть у ньому участь.

¹ Конвенція міститься у розділі «Корупція» вебсайту Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

> Прозорість як передумова

Існує загальна згода з приводу того, що прозорість, тобто ситуація, за якої інформація про процес ухвалення рішень стає публічною й може бути легко перевірена в частині правил та осіб, що ухвалювали рішення, підвищує ймовірність виявлення корупції. Ба більше, прозорість робить можливим виявлення порушень (та зменшує ймовірність корупційної поведінки), бо знижує інформаційний бар'єр, дозволяючи здійснювати контроль і моніторинг. Крім того, прозорість стримує корупцію, оскільки підвищує для порушників шанси бути впійманими. На думку Азійського банку розвитку (АзБР) та Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (2014), прозорість є критично важливою для побудови суспільної довіри до влади та для ефективного стримування, запобігання та виявлення корупції. Наприклад, прозорість полегшує участь громадськості, розширюючи можливості громадян впливати на державні витрати, політику та ухвалення рішень. Заохочення прозорості як одного з найважливіших політичних інструментів боротьби з корупцією знайшло відображення у класичному твердженні Джеремі Бентама про силу суспільної уваги:

Чим більше спокус виникає на шляху реалізації політичних владних повноважень, тим більшою стає необхідність озброїти осіб, які ними володіють, найвагомішими причинами для спротиву таким спокусам. Але не існує для цього постійнішої та універсальнішої причини, ніж нагляд з боку громадськості (Бентам, 1816/1999, с. 29).

Отже, прозорість асоціюється з правом громадськості володіти інформацією про владні процеси та дії державної влади, що є нормою права в галузі прав людини й антикорупційного права. У цьому ж дусі Конвенція ООН проти корупції робить наголос на прозорості як на ключовій zasadі боротьби з корупцією. Зокрема, її стаття 10 передбачає таке:

З урахуванням необхідності боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця вживає, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, таких заходів, які можуть бути необхідними для посилення прозорості в її публічному управлінні, у тому числі стосовно її організації, функціонування та процесів прийняття рішень, де це доречно.

Далі в статті 10 перераховуються приклади заходів із забезпечення прозорості, які можуть ухвалюватися державами, зокрема 1) встановлення процедур, за якими громадяни можуть отримувати інформацію про публічне управління; 2) спрощення доступу громадськості до органів публічної влади; 3) оприлюднення інформації, у тому числі про корупційні ризики в публічному управлінні. Деякі з цих заходів розглядаються в наступних абзацах.

Можливість робити інформаційні запити

У пункті b частини 1 статті 13 Конвенції ООН проти корупції від держав-членів вимагається сприяти активній участі громадян і громадських організацій у боротьбі з корупцією, у тому числі, за допомогою заходів, що забезпечують доступ населення до інформації. Процедури, що уможливають одержання громадськістю інформації про публічне управління, вважаються ключовими заходами у сфері прозорості, які сприяють викриттю корупції. Ці процедури часто регулюються законами про доступ до публічної інформації (який ще часто зветься свободою інформації), що не лише встановлюють порядок доступу до інформації, але також надають громадянам право запитувати й одержувати інформацію від представників публічної адміністрації. Законодавство про доступ до публічної інформації само по собі вважається важливим чинником боротьби з корупцією (Коста, 2013).

Банісар (2006, с. 6) стверджує, що такі закони дозволяють «приватним особам та групам захищати свої права» і допомагають боронитися «від зловживань, неналежного управління і корупції». Законодавство про доступ до публічної інформації дає громадянам можливість бути поінформованими про дії та рішення влади. У багатьох контекстах закони про доступ до інформації безпосередньо посилюють транспарентність, а отже удосконалюють системи підзвітності (Келмор, 2016). Багато країн в усьому світі мають закони про доступ до інформації. Їх перелік див. у Звіті «Свобода інформації в усьому світі»², підготовленому Privacy International (Банісар, 2006). Подальший розгляд законодавства про доступ до інформації міститься в Модулі 10 Серії модулів УНЗ з протидії корупції.

Електронне урядування і відкриті дані

Проактивне оприлюднення інформації урядом та спрощення адміністративних процедур є додатковими засобами сприяння прозорості, які виходять за межі традиційної практики доступу до інформації. Відповідні заходи заохочуються регіональними політичними документами, як-от Європейський план заходів з електронного урядування на 2016-2020 рр. (European eGovernment Action Plan 2016–2020)³, а також міжурядовими ініціативами, включно з Хартією відкритих даних (Open Data Charter)⁴, Партнерством «Відкритий уряд» (Open Government Partnership)⁵ та «Відкриті дані за розвиток» (Open Data for Development) (OD4D)⁶. Ці ініціативи заохочують уряди надати населенню відкриту й доступну інформацію щодо управління та політичних процесів. Такі підходи часто реалізуються за допомогою систем електронного урядування, які використовують інтернет для надання публічних послуг і публічної інформації, а також спрощення адміністративних процедур і розширення доступу населення до них. Вони ґрунтуються на принципі, за яким громадяни повинні мати прямий доступ до інформації, як-от інформація про державний бюджет, про те, як влада витрачає гроші платників податків, про надання публічних послуг, конкуренцію на виборах та їхні результати й багато іншого. Якщо така інформація є публічною, тоді громадяни, журналісти, науковці та органи нагляду можуть перевіряти її на предмет корупційної або підозрілої поведінки. А це, зі свого боку, полегшує виявлення посадових злочинів та неефективності бюрократії, стримує незаконні практики, які можуть мати таємний характер.

Як і закони про доступ до інформації, ініціативне оприлюднення даних органами державної влади сприяє виявленню корупції. Наприклад, в Україні у 2015 році було створено онлайн систему відкритих даних під назвою ProZorro⁷ для забезпечення легкого доступу громадянського суспільства до документів та інформації, пов'язаних із публічними закупівлями. Дійсно, багато країн запровадили правові вимоги щодо оприлюднення відкритих даних стосовно тендерних процесів у сфері публічних закупівель. Такі дії зі створення відкритих інформаційних платформ є критично важливими для усунення можливостей для корупції.

Крім того, у багатьох країнах існують закони, що вимагають від державних посадових осіб декларування своїх активів і інтересів. Такі системи декларування виконують подвійну роль. По-перше, вони сприяють прозорості і є інструментом активного виявлення конфліктів інтересів. По-друге, вони полегшують виявлення випадків корупції, якщо супроводжуються адміністративними розслідуваннями. Див. Котляр і Поп (2016) для додаткової інформації про те, як можна скористатися деклараціями про активи як інструментом боротьби з корупцією.

² Доступ за посиланням: http://www.freedominfo.org/documents/global_survey2006.pdf.

³ Доступ за посиланням: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0179>.

⁴ Доступ за посиланням: <https://opendatacharter.net/>.

⁵ Доступ за посиланням: www.opengovpartnership.org/about/about-ogp.

⁶ Доступ за посиланням: www.od4d.net/.

⁷ Додаткову інформацію див. за посиланням: <https://www.open-contracting.org/2016/07/28/prozorro-volunteer-project-led-nation-wide-procurement-reform-ukraine/>.

Загалом легка доступність інформації з таких тем, як тендерні процеси та державні витрати, заохочує журналістів і дослідників вивчати дані в тих сферах, які є часто вразливими до корупції, як-от органи охорони правопорядку, оборони, освіти або охорони здоров'я. Слід, однак, зазначити, що, попри критичну важливість прозорості для викриття і знеохочення корупції, самої по собі прозорості недостатньо для сталого зниження рівня корупції. Щоб прозорість зменшила корупцію, недостатньо лише того, що інформація доходить до населення і сприймається ним; отримавши таку інформацію, самі люди повинні вдатися до дій, які вплинуть на поведінку потенційно корумпованих суб'єктів. Такими діями можуть бути, наприклад, інформування компетентних органів, організація протестів або покарання корумпованих політиків відсутністю голосів за них на наступних виборах. Отже, «реформи з підвищення прозорості повинні супроводжуватися заходами з посилення спроможності людей діяти відповідно до наявної інформації» (Ліндстедт і Наурін, 2010).

> **Механізми виявлення: аудит та інформування**

Корупцію можна виявити різними способами і найпоширенішими з них є аудити (внутрішній і зовнішній) та інформування (з боку громадян, журналістів, викривачів, а також шляхом ініціативного інформування). У наступних абзацах будуть розглянуті сильні і слабкі сторони цих методів. У відповідних місцях увагу приділено використанню сучасних технологій для виявлення корупції, включно з технологією блокчейну, застосунками для смартфонів та веб-платформами з відкритими даними. З урахуванням важливості викриття порушень, наступний за цим блок присвячено підходам, які заохочують таке викриття. Існують також інші методи виявлення корупції, як-от декларації активів та інтересів і вибіркові обстеження, утім, з урахуванням ознайомчого характеру цього модуля, в ньому розглядаються ключові методи, тобто, аудит і інформування.

Аудит: традиційний аудит і блокчейн

Процес аудиту є важливим методом виявлення корупції в публічному і приватному секторах. У словнику Merriam-Webster міститься просте визначення терміну “audit”⁸: «формальне розслідування рахунків або фінансового становища організації чи приватної особи», а також «методичне вивчення й огляд». Аудит може бути внутрішнім, і це означає, що його проводить сама організація, або ж зовнішнім, коли його проводить інший зовнішній незалежний орган.

Внутрішній і зовнішній аудит мають різне призначення. Під час внутрішнього аудиту вивчаються такі питання, як ефективність гарантій від шахрайства і корупції, які має організація, у той час, як під час зовнішнього аудиту перевіряються фінансова звітність організації та дотримання нею всіх відповідних законів і нормативних актів. Внутрішній аудит дає керівництву організації уявлення про те, як функціонують правила і процедури, а зовнішній аудит дає ширшу картину і його результати часто є відкритими. Аудит є прикладом механізму управління доброчесністю, про що докладніше йдеться в Модулях 11 і 13 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики в контексті, відповідно, приватного і публічного секторів.

⁸ Доступ за посиланням: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/audit>.

Як внутрішній, так і зовнішній аудит може відіграти вирішальну роль у виявленні корупції (Єппесен, 2018). Наприклад, у Південно-Африканській Республіці за законом аудиторів зобов'язано повідомляти про будь-яку підозрілу діяльність (УНЗ ООН, 2015). У багатьох країнах функції зовнішнього аудитора для державних установ виконує спеціалізований державний орган, як-от верховна інституція або національний офіс з аудиту. Такі спеціалізовані органи відіграють важливу роль у контролі за державними видатками та в забезпеченні підзвітності в державному секторі. Отже, для того, щоб ефективно виконувати функцію контролю, вони повинні бути незалежними. Одним з таких найстаріших контрольних органів є Генеральний контролер державної адміністрації Іспанії (IGAE), ця інституція була заснована у 1874 році. IGAE відповідає за проведення моніторингу, фінансового контролю й аудиту економічної й фінансової діяльності державного сектору Іспанії. IGAE забезпечує відповідність усіх державних видатків принципам законності, результативності та ефективності. Він також гарантує прозорість державних видатків, оскільки надає публічний доступ до інформації бухгалтерського обліку. У Бразилії, наприклад, федеральний уряд у 2003 році заснував Controladoria Geral da União (CGU) або Офіс генерального контролера. Незабаром після свого створення CGU заснував програму боротьби з корупцією в муніципальних органах влади за допомогою вибіркового перевірок. Муніципалітети, що підлягають перевірці, обираються вибірково за допомогою публічної лотереї. CGU збирає інформацію про федеральні кошти, отримані обраними муніципалітетами, а потім видає рандомізовані накази про аудит різних проєктів, на які були витрачені ці гроші. Дослідження Авіса, Ферраза і Фінана (2018) виявило, що в тих бразильських муніципалітетах, де в минулому проходили перевірки, корупція зменшилася на 8%.

Ефективність виявлення корупції за допомогою аудиту дедалі посилюється з розвитком нових технологій. І одна з таких можливостей пов'язана з технологією блокчейну. Блокчейн є по суті цифровою бухгалтерською книгою, що складається з записів, які зветься блоками. Кожний блок містить інформацію про транзакцію і позначку часу, яку неможливо змінити. Наразі більшість компаній та урядів мають власні системи документування транзакцій і надають цю інформацію аудиторам. Разом із тим, блокчейн передбачає децентралізоване зберігання інформації, отже, аудиторам не доведеться витрачати чималий час на незалежну перевірку документації. Про застосування блокчейну розповідається в статті⁹ та в презентації у форматі PowerPoint¹⁰, доступ до яких ви віднайдете за посиланням. Зазначена технологія має наслідком нову форму постійного онлайн аудиту, який також має допомагати у виявленні корупції та правозастосуванні. У 2018 році швейцарська компанія AuditChain опублікувала «Білу книгу»¹¹, де докладно розповідається про те, як можна впровадити таку систему. Періодичний аудит – це завжди «погляд в минуле», натомість блокчейн-протокол стає постійним аудитом в реальному часі, а його достовірність набагато перевищує традиційний аудит.

Однак варто зауважити, що навіть добре прописана політика і системи аудиту зазнають поразки, якщо стикаються з корупцією в масштабах всієї організації. Корупційний скандал в компанії Siemens є одним із таких прикладів. У цій справі здавалося, що Siemens вів свій бізнес у відповідності до найвищих етичних і правових стандартів. Ця корпорація з 1991 року мала кілька антикорупційних норм і кодексів поведінки (Вернар, 2018). Але у 2006 році поліцейське розслідування виявило, що корпорація Siemens давала хабарі і вчиняла корупційні дії для отримання комерційної вигоди.

⁹ Доступ за посиланням: www3.weforum.org/docs/WEF_Realizing_Potential_Blockchain.pdf.

¹⁰ Доступ за посиланням: http://raw.rutgers.edu/docs/wcars/41wcars2/Andrea_Rozario.pdf.

¹¹ Доступ за посиланням: <https://auditchain.finance/whitepaper-v1.pdf>.

У 2008 році корпорація Siemens визнала себе винною у дачі хабаря та інших корупційних діяннях в операціях за кордоном та сплатила 1,6 млрд¹² американським та європейським органам за умовами мирової угоди (Ліхблау та Догерті, 2008). Після цього корупційного скандалу у Siemens були проведені істотні реформи. Стороння відносно компанії людина, яку обрали виконавчим директором Siemens, провела реструктурування багатьох аспектів ведення бізнесу, включно із організаційною структурою та культурою¹³.

Ініціативне повідомлення

Ще одним механізмом виявлення корупції є ініціативне повідомлення. У деяких державах функціонують закони та стимули, які заохочують громадян повідомляти про факти корупції, в яких вони самі брали участь. Цей процес, відомий як ініціативне повідомлення, часто асоціюється з установами приватного сектору, але його можна застосувати до випадків корупції в будь-якій організації. Оскільки покарання за корупцію може бути суворим, його пом'якшення є поширеним стимулом ініціативного викриття. У зв'язку з цим слід зауважити, що стаття 37 Конвенції ООН проти корупції вимагає від держав заохочувати правопорушників-корупціонерів до ініціативного самовикриття, у тому числі, через пом'якшення покарання та навіть, у певних випадках, надання імунітету. Стаття 39 заохочує приватний сектор повідомляти про корупцію та взаємодіяти з органами влади в її розслідуванні. Додаткову інформацію про ініціативне інформування в приватному секторі можна знайти в документі УНЗ ООН «Програма для бізнесу з антикорупційної етики і комплаєнсу: практичний довідник»¹⁴, в документі B20¹⁵ (chapter 5) і в доповіді ВЕФ¹⁶ (частина 1).

Однією з проблем, що виникає в ході боротьби з корупцією за допомогою ініціативного інформування, полягає в знаходженні балансу між користю для розслідування від такого співробітництва та притягненням до відповідальності осіб, що скоїли корупційні діяння. У багатьох країнах не існує загального юридичного обов'язку викривати корупцію, проте окремі закони в таких сферах, як цінні папери та корпоративне право, можуть вимагати ініціативного інформування. Закон США про протидію корупції за кордоном (FCPA), який передбачає покарання компаній, зареєстрованих у США, за їхню діяльність за кордоном, визначає, що ненадання в ініціативному порядку інформації про корупційні діяння, пов'язані з фінансовою звітністю, є порушенням. По суті, в багатьох країнах існують правові положення щодо пом'якшення покарання, які слугують стимулом ініціативних повідомлень. У Великій Британії ініціативне повідомлення може давати можливість уникати кримінального переслідування та обмежувати санкції у вигляді цивільно-правових стягнень. У США, якщо обвинувачений ініціативно повідомляє про злочин, прокурори, як правило, рекомендують пом'якшення обвинувачення і покарання. В Австралії співробітництво зі слідством також є чинником, який впливає на призначення м'якшого вироку. У Китаї існує чітке положення «про зменшення застосовного покарання або звільнення від нього в разі, якщо особа добровільно розкриває дії, що можуть бути підкупом» іноземної публічної посадової особи, а також, у більш загальному вимірі, у контексті підкупу всередині країни (Тернілл та інші, 2012).

¹² Більше інформації див. за посиланням: www.nytimes.com/2008/12/16/business/worldbusiness/16siemens.html#:~:text=WASHINGTON%20%E2%80%94%20Siemens%2C%20the%20German%20engineering,works%20contracts%20around%20the%20world.

¹³ Більше інформації про висновки, зроблені за підсумками справи Siemens, див. за посиланням: <https://theconversation.com/lessons-from-the-massive-siemens-corruption-scandal-one-decade-later-108694>.

¹⁴ Розміщено на вебсайті Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

¹⁵ Доступ за посиланням: www.aodv231.it/images/image/Allegato_1-Preliminary_Study_v_2_1.pdf.

¹⁶ Доступ за посиланням: www3.weforum.org/docs/WEF_GAC_Voluntary_Self_Disclosure_for_B20.PDF.

Повідомлення громадян

Звичайні люди часто є першими серед тих, хто бачить або відчуває на собі корупцію, особливо в сфері публічних послуг. Звичайні люди можуть допомогти в розкритті корупції, якщо повідомляють про неї використовуючи стандартні канали для повідомлень про злочини на національному чи муніципальному рівні, наприклад, звертаються до поліції. Щоб заохотити громадян повідомляти про корупцію, в багатьох країнах державна влада розробляє зручніші канали для отримання повідомлень звичайних людей про корупцію. Наприклад, спеціалізовані антикорупційні органи¹⁷ можуть створювати спеціальні канали повідомлень про корупційні злочини. Стаття 13 Конвенції ООН проти корупції зобов'язує уряди країн-учасниць інформувати населення про такі антикорупційні органи і способи подання повідомлень, у тому числі анонімних, про корупційні діяння. На вебсайті УНЗ ООН можна знайти інформацію про антикорупційні органи країн світу, структуровану за країнами.

Окрім спеціалізованих антикорупційних органів, дедалі важливішу роль у заохоченні інформування з боку громадян відіграють нові технології. Наприклад, у багатьох країнах громадяни можуть легко повідомляти про випадки корупції через вебсайти або застосунки на смартфонах. Мабуть, найвідоміший у цьому контексті приклад – I Paid A Bribe¹⁸ (Індія), де станом на серпень 2019 р. зареєстровано понад 187 тис. індивідуальних повідомлень від громадян та понад 15 млн. відвідувачів. Інтерактивна карта дозволяє відвідувачам вебсайту вести моніторинг індійських міст і тих секторів, де корупція трапляється найчастіше, а також сум сплачених хабарів. Схожа програма для мобільних телефонів із системою оцінок була розроблена в провінції Куангчі у В'єтнамі. Вона дозволяє громадянам оцінити ефективність надання публічних послуг та повідомити про вимагання хабаря. Нові дані оприлюднюються щоквартально, а місцеві ЗМІ обговорюють результати на регулярній основі. Минуло трохи більше року і повідомлень про хабарництво стало набагато менше. Для додаткової інформації див. тематичний приклад «В'єтнам: ініціатива M-Score»¹⁹. У Папуа Новій Гвінеї у 2014 році Міністерство фінансів започаткувало програму під назвою «Телефони проти корупції» (Phones Against Corruption)²⁰. Ця програма дає населенню можливість анонімно повідомляти про корупцію за допомогою текстових повідомлень. Подальший розгляд питань інформування з боку громадян, у тому числі шляхом звернень до антикорупційних органів та застосування технологій, міститься у Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Нижче будуть описані шляхи розгляду антикорупційними органами, поліцією та приватними організаціями повідомлень громадян про корупцію.

Журналістська діяльність і повідомлення ЗМІ

Журналісти та ЗМІ відіграють ключову роль в інформуванні про корупцію, її викритті та подоланні. Інформування про корупцію «робить цінний внесок у покращення життя суспільства», а журналістські розслідування, зокрема, «є потенційно «очима та вухами» громадян» (УНЗ ООН, 2014, с. 2 та б). Повідомлення ЗМІ можуть ставати саме тим засобом виявлення корупції, який спонукає організації та органи охорони правопорядку до проведення (або поглиблення) розслідування тверджень про корупцію.

¹⁷ Інформація про антикорупційні органи країн світу, структурована за країнами, міститься на вебсайті УНЗ ООН (www.unodc.org/unodc/en/treaties/CAC/country-profile/index.html)

¹⁸ Доступ за посиланням: www.ipaidabribe.com/#gsc.tab=0.

¹⁹ Доступ за посиланням: <https://oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620140/cs-m-score-vietnam-311016.pdf?sequence=1>.

²⁰ RNZ, «Сервіс текстових повідомлень для викриття корупції в Папуа Новій Гвінеї виявився успішним» («Text service for PNG corruption proves effective»), 10 травня 2016 р.

Повідомлення про корупцію в ЗМІ можуть також використовуватися для збору додаткової інформації про випадки, коли корупцію виявлено й виникає потреба надалі її розслідуванні, а також для оцінювання таких випадків. Один із прикладів, який набув широкого розголосу, – справа Mossack Fonseca Papers²¹, яка зазвичай зветься «Панамськими документами» (ця справа розглядається докладніше в Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції).

Щоб повідомлення ЗМІ і діяльність журналістів відігравали ефективну роль у викритті корупції, самі ЗМІ повинні бути вільними, незалежними і відповідальними. Закони про доступ до інформації є дієвими інструментами, якими журналісти та ЗМІ можуть користуватися для викриття корупції. Крім того, повинна існувати законодавча база захисту журналістів та їхніх джерел від необґрунтованих позовів, зустрічних обвинувачень і віктимізації. У найгірших випадках журналістів навіть убивали за їхню роботу з викриття корупції (ОЕСР, 2018; див. також кампанію TI із захисту журналістів²²). Викриття корупції у ЗМІ може мати вплив лише тоді, коли громадськість довіряє ЗМІ та результатам їхньої роботи. Отже, якщо ЗМІ бажають грати відповідну роль у викритті корупції та інформуванні про неї суспільства, вони мають вжити заходів для забезпечення публікації повідомлень відповідно до високих професійних та етичних стандартів. Такими заходами можуть бути створення кодексів поведінки для журналістів або незалежного саморегульованого органу у сфері ЗМІ. Докладний розгляд теми безпечного і відповідального інформування про корупцію з боку ЗМІ міститься у публікації УНЗ ООН від 2014 р. «Повідомлення про корупцію: інформаційний інструмент для урядів і журналістів»²³. Ці та інші відповідні питання розглядаються також у Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції та у Модулі 10 Серії модулів УНЗ ООН з доброчесності та етики.

Викриття порушень

З урахуванням того, що корупція може приносити користь особам, безпосередньо причетним до неї, і при цьому існує чимало засобів приховати корупцію в організаціях, деякі випадки корупції можуть бути виявлені лише за умови, якщо про них поінформує хтось зі співробітників такої організації. Такий вид інформування часто зветься терміном “whistle-blowing” [дослівно «дутьтя у свисток»], адже особа, що інформує, посилає сигнал тривоги про певну діяльність, сподіваючись, що керівництво її припинить. Зазвичай викривач повідомляє про порушення уповноваженому менеджеру, керівнику або члену правління організації. У деяких організаціях є протоколи для таких повідомлень. Якщо викривачі зазнають у цьому поразки, вони можуть звернутися з цим питанням до зовнішнього регуляторного органу або органу охорони правопорядку, або ж можуть вирішити звернутися до ЗМІ, щоб дати справі публічний розголос.

На сьогодні найчастіше вживане наукове визначення терміну «викриття порушень» (whistle-blowing) належить авторству Ніер і Мічелі (1985), які визначають його як «викриття членами організації (колишніми або нинішніми) незаконної, аморальної чи нелегітимної практики під контролем їхніх працедавців, спрямоване до осіб чи організацій, які можуть вжити заходів». Водночас огляд законодавства різних країн світу²⁴ доводить, що «викриття порушень» по-різному визначається в різних правових системах. Насправді термін “whistle-blowing” нелегко перекласти на інші мови. З цієї причини у Конвенції проти корупції використовується термін “reporting persons” [в офіційному українському перекладі – «особи, що повідомляють інформацію»].

²¹ Більше інформації див. за посиланням: <https://panamapapers.sueddeutsche.de/>.

²² Доступ на вебсайті Transparency International (www.transparency.org).

²³ Розміщено на вебсайті Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

²⁴ Доступ за посиланням: www.ibanet.org/LPRU/whistleblowing.

Слід зазначити, що викриття порушень не обмежується інформуванням про корупцію, а включає повідомлення про цілу низку видів неправомірної поведінки, незаконних дій, переслідування, правопорушень та загроз життю і здоров'ю людей, а також довкіллю. Оскільки дедалі більше країн починають впроваджувати законодавство із захисту викривачів, це призвело до поживлення міжнародних дебатів щодо передової практики та стандартів у цій сфері. У цьому контексті у 2019 році «Велика двадцятка» ухвалила Принципи високого рівня з ефективного захисту викривачів (High-Level Principles for the Effective Protection of Whistleblowers)²⁵. Огляд різних підходів до захисту викривачів див. у Довідковому керівництві щодо належної практики із захисту викривачів (Resource Guide on Good Practices in the Protection of Reporting Persons)²⁶ (УНЗ ООН, 2015).

Викриття порушень і злив інформації

Окрім відсутності узгодженого визначення терміну «викривач» (“whistle-blower”), неясно, як відрізнити поняття «викривач» від інших термінів. Наприклад, в англійській мові існує плутанина стосовно того, в чому полягає різниця між словами “whistle-blower” і “leaker” [особа, що зливає інформацію] (Севедж, 2018). Термін “leaker” не є юридичною дефініцією, але він широко застосовується у ЗМІ. Варто зазначити, що деякі дуже відомі кейси описувалися в термінах як зливу інформації, так і викриття порушення. Прикладами є злив з боку Челсі Меннінг документів до Wikileaks, сайт Football Leaks Руя Пінто та Mossack Fonseca Papers. Розглядати й обговорювати різницю між цими термінами краще за допомогою таких критеріїв.

- **Чи виявлено шкоду для суспільства?** Термін «викриття порушень» застосовується в тих випадках, коли особа, що робить повідомлення, висловлює конкретну стурбованість з приводу шкоди для суспільства і може навести певні докази цього, а «витік інформації» означає випадки, коли люди організують несанкціонований витік документів і не висловлюють особливої стурбованості з приводу шкоди.
- **Чи знає хтось, ким є особа, що надає інформацію?** Випадок, який зветься витіком інформації, може перетворитися на «викриття порушення», якщо стає відомо, ким є та особа, що надає інформацію. Наприклад, кейс Football Leaks²⁷ став характеризуватися як викриття порушень після того, як стало відомо, хто розкрив документи.
- **Чи було врегульовано законом надання інформації?** Оскільки дедалі більше країн ухвалюють закони про захист викривачів, інформування регуляторних органів або ЗМІ стає дозволеним за певних умов. Повідомлення з дотриманням цих дозволених процедур зветься викриттям порушень, а повідомлення, що не відповідають дозволеним процедурам, зветься витіками інформації. Наприклад, у США викривач – це особа, яка має певний юридичний захист внаслідок того, що він чи вона поінформував(-ла) відповідні федеральні органи або органи штату, а організатор витіку – це особа, яка ділиться інформацією з особою чи організацією, що не має дозволу отримувати її. Хоча деякі організатори витіків можуть згодом отримати правовий захист, він не гарантується на момент зливу. Особи, що зливають інформацію, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності або щодо них можуть бути подані позови до цивільних судів за порушення законів або угод про нерозголошення інформації, або за завдання шкоди.

У наступній частині продовжується розгляд теми викриття порушень із наголосом на деяких важливих сферах сучасних науково-практичних дебатів, включно з питаннями мотивації, важливості викриття порушень та захисту викривачів.

²⁵ Доступ за посиланням: www.bmjv.de/SharedDocs/Downloads/EN/G20/G20_2019_High-Level-Principles_Whistleblowers.pdf?__blob=publicationFile&v=1.

²⁶ Розміщено на вебсайті Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

²⁷ Додаткову інформацію див. за посиланням: www.spiegel.de/thema/football_leaks/.

> Системи викриття порушень і захисту викривачів

Потреба в ефективних системах викриття порушень

Цінність викривачів важко переоцінити. Дослідження, проведене в Австралії, довело, що корпоративні викривачі – співробітники компанії «були єдиним найважливішим каналом виявлення порушень в організаціях публічного сектору» (УНЗ ООН, 2015). Отже, немає жодних сумнівів у тому, що законодавцям та публічним і приватним суб'єктам слід докласти більше зусиль для заохочення викриття порушень та інших шляхів інформування про корупцію, опрацювання в належний спосіб повідомлень про стверджені корупційні діяння, правопорушення і неналежні ризики та забезпечення відповідного рівня захисту викривачів. Вандеркеркхове та інші (2016, с. 4) стверджують, що системи викриття порушень могли б бути ефективнішими, якби вони сполучали різні канали інформування (наприклад, інформування безпосередньо конкретних довірених осіб, за допомогою гарячої телефонної лінії або онлайн каналів), якби влада приділяла увагу комунікації з викривачами в ході всього процесу розслідування в цілях підтримання довіри (нездатність виявляти чутливість до цього аспекту може створити враження приховування протиправного діяння або несерйозності розслідування) та якби інформація на основі їхніх повідомлень поєднувалася з інформацією з інших джерел (як-от опитування та перевірки).

Методи і канали викриття порушень

Будучи інсайдерами в організаціях, викривачі мають конкретні знання, доступ до даних та компетентність, які дають їм змогу викривати корупцію або інші питання, що викликають занепокоєння і в протилежному випадку залишалися б прихованими. Проте вони часто опиняються у скрутному становищі внаслідок своєї можливої лояльності по відношенню до колег і керівників, договірних зобов'язань щодо конфіденційності та загрози помсти. Можна провести різницю між відкритими, конфіденційними та анонімними формами інформування (УНЗ ООН, 2015, с. 48).

- **Відкрите інформування.** Люди відкрито подають або оприлюднюють інформацію, або заявляють про те, що вони не прагнуть приховати свою особу і не вимагають цього.
- **Конфіденційне інформування.** Ім'я та особистість людини, яка розкриває інформацію, відомі її отримувачу, але вони не розголошуються без згоди цієї людини, окрім випадків, визначених законом.
- **Анонімне інформування.** Коли одержують повідомлення або інформацію, але джерело нікому не відоме.

Окрім цих різних форм інформування, існують також різні канали, якими передаються повідомлення. Ось три головні канали інформування: 1) внутрішнє інформування; 2) зовнішнє інформування, адресоване регуляторів, органу охорони правопорядку або іншому уповноваженому органу влади (див. приклад Кореї²⁸); 3) зовнішнє інформування за допомогою ЗМІ чи іншої суспільної платформи (як-от у випадку Mossack Fonseca Papers²⁹). У принципі будь-які особи, що працюють у державних чи приватних організаціях, повинні мати доступ до альтернативних каналів інформування, хоча в певних сферах, наприклад, у силових структурах, їм буде необхідно дотримуватися спеціальних процедур.

²⁸ Доступ за посиланням: www.acrc.go.kr/en/board.do?command=searchDetail&method=searchList&menuId=0203160603.

²⁹ Див. примітку 21.

У деяких країнах існують спеціальні положення, які передбачають відповідне інформування міністра або спеціально призначеного юридичного радника. Технології також сприяють розвиткові інтернет-каналів для викриття порушень. Деякі з них забезпечують двосторонній анонімний і зашифрований зв'язок між викривачем і отримувачем повідомлення.

Захист викривачів

Різні країни по-різному визначають, що таке викриття порушень. Одна з відмінностей між цими визначеннями має чіткий характер і стосується критеріїв отримання захисту. Наприклад, у деяких країнах, як-от Аргентина, Боснія і Герцеговина, США, захист надається незалежно від того, чи є особа, що повідомляє інформацію, публічним службовцем або працівником приватного сектору, проте в інших країнах рамки захисту є вузькими. У деяких країнах захисту підлягають лише формально працевлаштовані співробітники, а в інших – окрім них, підрядники, консультанти і волонтери.

Захист викривачів має вирішальне значення для успішного виявлення корупції та забезпечення дотримання антикорупційних норм, він повинен бути одним з ключових аспектів будь-якої системи викриття порушень. У зв'язку зі значними вигодами для сторін, причетних до корупції, та серйозними загрозами кримінального та інших видів покарань стосовно них, особи, які викривають ці корупційні діяння, можуть поставити під загрозу себе, членів своїх сімей та колег. Замість визнання фактів корупції та виправлення своєї поведінки, особи, причетні до корупції, можуть вирішити самі піти в наступ або помститися.

Дослідження, яке включало огляд відповідної літератури і було присвячено досвіду 72 зовнішніх викривачів у Кореї, що зазнали знущань на роботі, виявило часті і серйозні випадки знущань над ними з боку керівників і колег та створення для них останніми ворожого робочого середовища (Пак, Бйоркело та Бленкінсоп, 2018). Вчені зробили два цікаві висновки зі свого дослідження. По-перше, «знущання з боку керівників були тісно пов'язані зі знущаннями з боку колег». А по-друге, «розуміння колегами причин вчинків викривачів мало істотний вплив на зниження кількості випадків знущань з боку колег». Жінки-викривачі можуть також зазнавати масштабнішої помсти, ніж чоловіки. Дослідження, проведене у 2008 році на військово-повітряній базі США, де працювало 9 900 осіб, з яких 238 були визнані викривачами, показало: після того, як ці люди стали викривачами, від жінок надійшло більше повідомлень про незадовільну службову атестацію, вербальні домагання, залякування та більш суворий щоденний контроль за їхніми діями, ніж від чоловіків, що опинилися в аналогічній ситуації (Рег та інші, 2008). Навіть у тих випадках, коли жінки одержували певну владу або авторитет, це не рятувало їх від помсти. Це дослідження проводилося у вельми специфічному контексті з домінуванням чоловіків і його результати не були відтворені в інших сферах, утім, воно наштовхнуло на роздуми щодо того, яку роль може відіграти гендерний чинник у ставленні до викривачів і в їх переслідуванні. Розгляд зв'язку між корупцією і гендерними аспектами міститься в Модулі 8 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції, а загальний розгляд питань гендеру та етики міститься в Модулі 9 Серії модулів УНЗ ООН з доброчинності та етики.

Існує також багато інших ситуацій, коли, наприклад, люди, позбавлені доходу, не мали засобів для виживання або не мали можливості змінити роботу чи кар'єру. Помста викривачам є серйозною загрозою ефективності антикорупційних програм, вона загрожує людям і їхній життєдіяльності. У певних випадках, наприклад, коли викривачів необґрунтовано звільняють або вони стають об'єктами дискримінації за гендерною ознакою або ознакою сексуальної орієнтації, помста може представляти собою порушення прав людини. Тому виключно важливим елементом будь-якого плану роботи з повідомленнями про корупцію є підготовка протоколу для забезпечення конфіденційності і захисту осіб, які інформують про випадки корупції. Більше інформації про співвідношення між протидією корупції та правами людини див. у Модулі 7 Серії модулів УНЗ ООН з протидії корупції. Ви можете також ознайомитися з відповідним розглядом у Модулі 10 питання бар'єрів на шляху участі громадян в антикорупційній діяльності.

Викривачам можуть мститися незалежно від того, якими каналами вони повідомили про корупцію, отже відповідні організації повинні забезпечити їхній захист. Разом з тим, бувають випадки, коли такий захист має контраверсійний характер. Наприклад, якщо першим адресатом повідомлення є ЗМІ, це не дає організації можливості виправити ситуацію, а отже може створити для неї проблеми. Тому такі організації, можливо, не бажатимуть надавати захист за зазначених умов, а це може стимулювати подібне інформування зовнішніх суб'єктів. Ба більше, зазвичай викривачам, які звертаються до ЗМІ, захист надається лише за умови виконання певних юридичних вимог. Ці юридичні вимоги різняться в залежності від конкретної країни і на них можуть впливати такі чинники: серйозність питання, що стає об'єктом повідомлення; виконання певних вимог під час інформування; наявність попереднього внутрішнього інформування або інформування регулятора (див., наприклад, розділ 10 Закону Ірландії про захист розкриття інформації від 2014 р.; розділ 43 Закону Великої Британії про розкриття інформації в інтересах суспільства; статтю 19 Закону про захист викривачів Сербії (Закон № 128/2014)). Якщо питання розкриття інформації або наступної за цим помсти винесено на судовий розгляд, суд буде повинен розглядати ці питання окремо і зважувати права та інтереси різних сторін. Свою роль тут відіграватимуть і міжнародні стандарти в галузі прав людини, як-от стандарти, зафіксовані в статті 19 Загальної декларації прав людини (ЗДПЛ) та в статті 10 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), а також суспільний інтерес. Див. Над (2018) щодо практики Європейського суду з прав людини з застосування статті 10 ЄКПЛ та викриття порушень.

Фінансові стимули

Ще одне спірне питання, що виходить за межі захисту викривачів: чи мають такі особи отримувати фінансову винагороду. Подібні фінансові стимули існують у США та в Південній Кореї, а багато європейських країн утримуються від подібної практики. Одним із прикладів є Бредлі Біркенфельд³⁰, перший в історії міжнародний банкір, який повідомив про незаконні офшорні рахунки громадян США у Швейцарії. Його викриття призвели до сплати штрафів за цивільним правом і стягнень, які сплатив банк UBS, на суму 780 млн дол. США, а також понад 5 млрд дол. США у вигляді зборів від американських платників податків. Уряд Швейцарії був також «змушений внести зміни до свого податкового договору зі США, щоб передати імена понад 4,9 тис. американських платників податків, які мали незаконні офшорні рахунки» (Національний центр викривачів, без дати). А пан Біркенфельд отримав винагороду в розмірі 104 млн доларів США. Завдяки подібному фінансовому стимулу, можливо, й було викрито масштабну незаконну діяльність, утім, лавина повідомлень про це викликала запитання щодо доречності сплати грошей за інформацію. Усі «за» і «проти» фінансових стимулів мають зважуватися з урахуванням обставин у тій чи іншій країні.

(Не)важливість мотивації

Цікавим питанням є мотивація викривачів. Викривачі часто стають об'єктами наклепів і нападів, де їх змальовують як невдоволених працівників, людей, що ображені на компанію, або ж лицемірів, що прагнуть певної грошової винагороди або слави для себе. Водночас дослідження демонструють, що більшість викривачів виходять з таких мотивів, як добросовісність, альтруїзм, піклування про безпеку суспільства, справедливість та самозбереження (Кессельгейм, Студдерт і Меллоу, 2010). У будь-якому разі, якщо викриття порушень є настільки важливим, хіба повинна мати якесь значення мотивація викривачів? Чи справді важливим є факт задоволення або незадоволення працівника, який викриває корумпованого начальника? Чи справді має значення те, наскільки працівник ладнає зі своїм начальником? Здається, слід звертати увагу насамперед на суть питання, про яке надходить інформація, а не на характер і мотиви викривача.

³⁰ Доступ за посиланням: www.whistleblowers.org/members/bradley-birkenfeld/.

І дійсно, цей підхід застосовується в кількох державах. Ірландія стала першою країною, де на рівні законодавства визнано, що мотивація викривача не має жодного значення (підрозділ 7 розділу 5 Закону Ірландії про захист розкриття інформації від 2014 р.). Більше інформації про важливість викривачів та їхню мотивацію можна знайти в матеріалі у форматі Ted Talk «Як викривачі змінюють історію» (How whistle-blowers shape history)³¹ Келлі Річмонд Поуп (Kelly Richmond Pope), у документальній стрічці «Викривачі» (Whistleblowers) авторства Brave New Films та в опитуванні Університету Гринвіча³².

➤ Розслідування корупції

Розгляд заяв про порушення як передумова успішного розслідування

Після того, як повідомлення про корупцію подано (викривачем, громадянами, компанією чи журналістами), вирішальне значення для ефективної боротьби з корупцією матиме його належний розгляд. Справедливість цього твердження не залежить від того, чи призведе зрештою повідомлення про корупцію до кримінального покарання або ж проблему буде розв'язано внутрішніми засобами. Розгляд відповідними органами повідомлень про корупцію має вирішальне значення, адже він впливає на те, чим завершиться конкретний випадок корупції, і створює враження про серйозність або несерйозність ставлення до повідомлення про неї; від останнього ж залежить також, чи насміляться інші люди йти тим самим шляхом у майбутньому. Коли люди вирішують викривати корупцію, вони прагнуть бути впевненими в тому, що їхню інформацію буде сприйнято серйозно, і що своїми діями вони не поставлять під загрозу власну безпеку або безпеку своїх родин і колег. Зокрема, вони бажають бути переконаними в тому, що там, де це потрібно, буде вжито заходів. Наприклад, УНЗ ООН (2017, с. 17) виявило, що в Нігерії третина (33,7%) заяв громадян про хабарництво залишилася без реагування, і лише в 17,6% випадків ці заяви призвели до ініціювання формальних проваджень стосовно відповідних публічних посадових осіб. За словами людей у цій країні, від яких вимагали сплати хабарів, вони не зверталися до компетентних органів насамперед тому, що розуміли, що їхні заяви залишаться без розгляду і відповіді (УНЗ ООН, 2007).

У контексті ширшого порядку денного боротьби з корупцією важливим є створення відповідальними органами, як всередині організацій, так і поза їхніми межами, чітких і прозорих систем отримання та розгляду повідомлень про корупцію. За відсутності таких систем процес розслідування корупції матиме в кращому випадку хаотичний характер. Варто брати до уваги кілька міркувань під час оцінювання або створення таких систем.

По-перше будь-яка система розгляду подібних заяв, як у публічному, так і в приватному секторі, повинна відповідати певним стандартам якості і справедливості. Бо ж врешті решт організації мають своїм обов'язком піклуватися про людей, які в них працюють.

По-друге, організації і органи влади повинні роз'яснювати людям, про що можна повідомляти й кому, в який спосіб про це слід повідомляти, і що далі буде з цими повідомленнями. У різних країнах і середовищах існують різні структури, які мають обов'язком приймати заяви про випадки корупції. Наприклад, усередині організації заяви про корупцію слід зазвичай в першу чергу спрямовувати до начальника або співробітника компанії з питань етики чи антикорупційного уповноваженого, а в суспільстві такі заяви можуть бути подані безпосередньо до поліції або відповідної комісії з протидії корупції. У зв'язку з цим слід розробити інструкції для працівників як потенційних викривачів та організацій як потенційних отримувачів повідомлень про корупцію. Наприклад, в Австралії Офіс агенції омбудсмена Співдружності створив Посібник щодо Закону про розкриття інформації в інтересах суспільства від 2013 року³³, де роз'яснив, як

³¹ Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=51k3UASQE5E.

³² Доступ за посиланням: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/public-concern-at-work/wp-content/uploads/images/2018/09/08222240/Whistleblowing-the-inside-story-FINAL.pdf>.

³³ Доступ за посиланням: www.ombudsman.gov.au/_data/assets/pdf_file/0020/37415/Agency_Guide_to_the_PID_A ct_Version_2.pdf.

організації мають опрацьовувати вхідні скарги.

По-третє, мають існувати чіткі процедури, які визначають умови, за яких повідомлення можуть бути розглянуті всередині організацій, а за яких вони повинні розслідуватися зовнішнім органом, наприклад, антикорупційним агентством або поліцією. Організація повинна бути в змозі чітко визначити, за кожним заявленим випадком стверджуваної корупції, причини, за якими вона вирішує розпочати або не розпочинати розслідування. Якщо ресурси, кадри і час обмежені, це означає, що не всі повідомлення про корупцію можуть бути розслідувані; проте, якщо немає протоколу визначення повідомлень, що заслуговують на розслідування, тоді організації і держави постають перед загрозою того, що заяви, за якими розпочнеться розслідування, будуть обиратися у довільний спосіб, або, навіть гірше, обиратимуться лише ті заяви, розслідування яких буде вигідним для них самих. Якщо організація чи державний орган поводять себе свавільно або, розслідуючи корупцію, служать лише власним інтересам, тоді працівники і громадськість втрачуть довіру і відбудеться деградація всієї системи.

І нарешті, організації мають знайти шляхи запобігання корупції під час самого розгляду скарг щодо корупції. Корупція серед осіб, відповідальних за прийняття відповідних заяв, може призводити до приховування важливої інформації, перешкоджати дії механізмів її виявлення і завдавати шкоди зусиллям з протидії корупції (Стейпенхерст і Кпунде, 1999, с. 8).

Існують різні методи розгляду повідомлень про корупцію, які часто диктуються внутрішніми правилами або національними законами, втім, належний стандарт у цьому плані розроблений Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO). Стандарт ISO 37001 (система антихабарницького менеджменту)³⁴ визначає низку заходів, покликаних допомогти організаціям у запобіганні хабарництву, його виявленні та вжитті заходів, включно зі створенням процедур повідомлення і розслідування.

Мета і принципи розслідування

Після того, як повідомлення про корупцію доведені до відома компетентного органу, критично важливим є проведення ретельного та чесного розслідування. Залежно від виявленого корупційного діяння, розслідування може проводитися всередині організації (дисциплінарне розслідування) або за її межами (відповідно до регуляторних процедур або кримінально-процесуального законодавства). Мета розслідування полягає в ухваленні рішення про те, чи треба вживати заходів з реагування, а якщо так, то яких саме. У Посібнику Організації Об'єднаних Націй з практичних антикорупційних заходів для прокурорів і слідчих³⁵ 2004, с. 45) визначено чотири ключові види реагування на корупцію: 1) кримінальне або адміністративне провадження, яке може завершитися позбавленням волі, штрафами, судовими наказами про відшкодування шкоди або іншим покаранням; 2) дисциплінарні стягнення адміністративного характеру, які можуть мати наслідком такі заходи у сфері трудових відносин, як звільнення або пониження в посаді; 3) ініціювання або заохочення провадження цивільного судочинства, в ході якого особи, що безпосередньо постраждали (або держава), прагнуть конфіскації корупційних доходів або вимагатимуть відшкодування шкоди в порядку цивільного судочинства; 4) заходи з виправлення ситуації, як-от перекваліфікація окремих осіб або реструктурування операцій у такий спосіб, який зменшує або усуває можливості для корупції (утім, ці дії не обов'язково мають включати дисциплінарні заходи стосовно причетних осіб).

³⁴ Огляд стандарту ISO 37001 є доступним за посиланням: www.iso.org/publication/PUB100396.html.

³⁵ Розміщено на вебсайті Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (www.unodc.org).

Усі чотири види реагування обов'язково передбачають збір і оцінювання доказів у ході розслідування. З огляду на унікальну природу корупції, часто такі розслідування вимагають неабияких кваліфікації, знань, досвіду та організаційної спроможності (Кійоно, 2013, с. 1). Такі розслідування можуть бути внутрішніми (всередині організації) або зовнішніми (як от кримінальне розслідування). Незалежно від характеру розслідування – внутрішнього або зовнішнього, під час будь-якого з них мають бути вирішені питання захисту сторін, конфіденційності та неупередженості. Самі ж особи, що ведуть розслідування, мають докладати зусиль для розгляду всіх доказів, виконання розумних вимог стосовно цих доказів та захисту свідків, наскільки це можливо (УНЗ ООН, 2004, 18-19). Конференція міжнародних слідчих 2003 року визначила такі 10 керівних принципів, які мають вирішальне значення для будь-якої діяльності з розслідування (УНЗ ООН, 2004, с. 45).

1) Слідча діяльність має передбачати збір і аналіз документів та інших матеріалів, огляд майна і приміщень організації, опитування свідків, спостереження самих осіб, що ведуть розслідування, та можливість для суб'єктів розслідування реагувати на скарги.

Слідчі дії і найважливіші рішення мають на регулярній основі затверджуватися керівництвом особи, яка веде слідство.

Слідча діяльність повинна включати вивчення всіх доказів – як обвинувальних, так і виправдувальних. Докази мають підлягати перевірці, включно з підтверджувальними свідченнями, а також судово-експертними і документальними доказами. Наскільки це можливо, процесуальні інтерв'ю мають проводитися двома особами, які ведуть розслідування. Документальні докази мають бути визначені й зареєстровані, із вказанням походження документа, місця й дати, а також імені особи, що веде розслідування й документує ці докази.

Необхідно забезпечити збереження і охорону доказів, які можуть бути використані в ході судового або адміністративного розгляду.

Діяльність особи, що веде розслідування, не повинна суперечити правилам і нормативним актам організації і має в належний спосіб враховувати застосовне законодавство держави, де така діяльність відбувається.

Особа, що веде розслідування, може користуватися послугами викривачів та іншими джерелами інформації й може брати на себе відповідальність за розумні витрати, понесені такими викривачами або джерелами.

Процесуальні інтерв'ю мають проводитися мовою особи, яка підлягає інтерв'юванню, із залученням незалежних перекладачів, якщо не буде домовлено про інше.

Особа, що проводить розслідування, може звертатися по рекомендації щодо правових, культурних та етичних норм, які стосуються розслідування.

Ці десять керівних принципів демонструють складність розслідування випадків корупції та велику кількість аспектів, які мають враховуватися особами, які проводять розслідування. Крім того, ці керівні принципи дають уявлення про те, якими тривалими і витратними можуть бути розслідування. Цей аспект є ключовим у багатьох країнах, де ресурси, спрямовані на боротьбу з корупцією, можуть бути обмеженими. Докладніший огляд процесів розслідувань міститься у Посібнику УНЗ ООН з практичних антикорупційних заходів для прокурорів і слідчих³⁶ (UNODC, 2004, р. 45).

Внутрішні та зовнішні розслідування

Часто випадки корупції в організаціях і державних органах виявляються спочатку всередині самих організацій і органів. Люди, що працюють в організаціях, зазвичай мають кращий доступ до інформації та знань, важливих для виявлення випадків корупції. Отже, працівники часто мають перевагу в плані виявлення помилок або схем, на які не звертають уваги, та інформування керівництва. Варто згадати тут випадок, коли один із колег Ріти Крандвелл, контролера міста Діксон, виявив, що та обкрадала місто (див. опис цього кейсу нижче).

Організації часто прагнуть вести боротьбу з корупцією внутрішніми засобами і допомагати в проведенні розслідувань. У багатьох організаціях є навіть спеціальні співробітники з питань етики, які допомагають працівникам у разі конфлікту інтересів або випадків корупції. Цікавий огляд проведення розслідувань суб'єктами господарської діяльності міститься в публікації УНЗ ООН «Антикорупційна програма для бізнесу з етики і комплаєнсу: практичний довідник»³⁷ (2013, р. 41). Разом з тим, існує величезна різниця у здатності різних організацій до проведення внутрішніх розслідувань випадків корупції.

Наприклад, у великих організаціях може існувати внутрішній департамент або відділ, що має своїм завданням проведення розслідувань, але цей процес може бути складнішим у малих організаціях, де всі знають одне одного. У такому разі, можливо, буде варто запросити для допомоги у процесі розслідування нейтральних зовнішніх суб'єктів.

Якщо внутрішнє розслідування проводиться в межах певної організації, існує ціла низка можливих видів санкцій – звільнення або пониження в посаді, урізання зарплати або забезпечення примусового навчання чи звітування. Якщо ж є докази кримінального правопорушення, тоді організація має ухвалити рішення про ініціативне повідомлення або неповідомлення про випадок корупції (див. вище розгляд теми ініціативного інформування). Якщо організація не повідомляє про корупцію в ініціативному порядку, тоді її буде дуже важко виявити й викрити, допоки якийсь викривач або журналіст не повідомить про неї, або допоки цю проблему не виявить аудит. У принципі, можливі також і випадки ініціативного розслідування з боку правоохоронних або антикорупційних органів. Найпоширенішою формою зовнішнього розслідування є кримінальне провадження.

Кримінальні провадження

Кримінальні провадження можуть бути засобом боротьби з корупцією лише за умови, що конкретні корупційні діяння вже визначені у законодавстві країни як кримінальні злочини. У більшості правових систем тягар доведення у кримінальних провадженнях має бути вищим, ніж у цивільних справах (Абдельсалам, 2017). Наприклад, у багатьох правових системах для засудження особи за злочин кожен елемент складу злочину повинен бути доведений поза будь-якими розумними сумнівами.

³⁶ Там само.

³⁷ Там само.

Отже, навіть у разі, якщо особа отримала рішення суду про відшкодування збитків за підсумками цивільного провадження, це ще не означає наявності достатніх доказів для винесення вироку щодо цієї особи у кримінальному провадженні. Дуже важко отримувати докази у кримінальних провадженнях, і насамперед у провадженнях стосовно масштабної корупції, які часто вимагають тривалого слідства. Слідство в кримінальних провадженнях можуть вести різні органи, залежно від країни та контексту, які включають, серед іншого, органи поліції, спеціалізовані комісії з боротьби із злочинністю, королівські комісії та регуляторні органи.

У багатьох юрисдикціях ключову роль у розслідуванні корупції та запобіганні їй відіграють поліцейські служби та спеціалізовані агентства з боротьби зі злочинністю. Коли до цих органів надходить заява про корупційний злочин, вони повинні оцінити можливість проведення слідства, в ході якого буде зібрано доказову базу належного рівня. Якщо вони ініціюють слідство, вони повинні отримати докази правопорушення від свідків, документальні докази та докази з багатьох інших джерел. Органи поліції та антикорупційні комісії мають значні слідчі повноваження: вони можуть вилучати речі й документи, вести допит свідків, складати протоколи свідчень тощо. Для цих органів украй важливим є дотримуватися в ході слідства положень про конфіденційність та всіх необхідних положень процесуального права, щоб не скомпрометувати розслідування.

Крім того, критично важливим у багатьох розслідуваннях корупції є наявність спеціальних знань у слідчій групі, які б дозволяли їм вести слідство та аналізувати інформацію, що надходить. У деяких країнах створено спеціально підготовлені підрозділи, які розслідують виключно корупційні злочини. В інших країнах існують спеціальні антикорупційні комісії, які орієнтуються у складних, тривалих і вузькоспеціалізованих слідчих процесах, потрібних для розслідування випадків корупції.

Розмежування внутрішніх і зовнішніх форм розслідувань є корисною аналітичною моделлю, проте важливо усвідомлювати, що, коли особу всередині організації підозрюють у корупції, обидва процеси – внутрішній і зовнішній – можуть бути ініційовані одночасно, і саме так часто й відбувається. Прикладом справи щодо корупції з елементами внутрішнього і кримінального розслідування є справа Ріти Крандвелл, контролера міста Діксон у штаті Іллінойс (США) (див. Кароцца, 2018; Макдермотт, 2012). У 2011 році Крандвелл, контролер міста Діксон, перебувала в неоплачуваній відпустці, а її співробітник на ім'я Свенсон, виявив, що Крандвелл клала великі суми грошей, що належали місту, на неофіційний рахунок (Кароцца, 2018). Провівши аналіз рахунків, Свенсон почав вживати внутрішніх заходів і повідомив про це керівника Крандвелл – мера Діксона. Зі свого боку, мер перевірів докази корупції й вирішив звернутися до Федерального бюро розслідувань (ФБР) (Кароцца, 2018). На цьому етапі почалося кримінальне розслідування.

ФБР зробило запит щодо банківської звітності та виявило незаконні операції на мільйони доларів. За інформацією радіостанції NPR Illinois, протягом 20 років роботи в мерії міста Крандвелл вдавалося щороку розкрадати приблизно третину міського бюджету, приховавши загалом понад 53 млн. доларів (Макдермотт, 2012). Після тривалого слідства ФБР завершило кримінальне і цивільне провадження стосовно Крандвелл, і та отримала вирок у вигляді 19 років і 7 місяців позбавлення волі (Макдермотт, 2012). Одночасно з федеральним слідством мерія Діксона провела власне внутрішнє розслідування і вирішила звільнити Крандвелл (Кароцца, 2018). Ця справа є прикладом того, як можна в ході розслідування випадків корупції ініціювати численні внутрішні та зовнішні процеси. В результаті до бюджету міста Діксон повернулися 40 млн. доларів. Для додаткової інформації про цю справу подивіться документальний фільм «Усі коні королеви» (All the Queen's Horses)³⁸.

³⁸ Доступ за посиланням: <https://kartemquin.com/films/all-the-queens-horses>.

> Висновок

У цьому модулі докладно розглянуто різні інструменти й механізми виявлення корупційних діянь, інформування про них та їх розслідування. У ньому робиться особливий наголос на важливості вдосконалення прозорості за допомогою законів про доступ до інформації, електронного урядування або порталів з відкритими даними для боротьби з корупцією. Завдяки засвоєнню різноманітних прикладів та виконанню вправ на заняттях студенти, які вивчають цей модуль, зможуть виробити в себе почуття відповідальності для того, щоб активно боротися з корупцією, та отримають знання про те, як виявляти корупцію в їхньому оточенні та повідомляти про неї.

> Джерела

Абдельсалам, Мохамед (Abdelsalam, Mohamed) (2017). Застосування цивільного права для приборкання корупції: інструмент для громадянського суспільства та окремих осіб (Applying Civil Law to Curb Corruption: A tool for Civil Society and Individuals). Париж: Організація економічного співробітництва і розвитку.

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/corruption-integrity/

Азійський банк розвитку і Організація економічного співробітництва і розвитку (2014). Боротьба з корупцією й побудова довіри (Fighting Corruption and Building Trust). Підсумки 8-ї Регіональної конференції з протидії корупції Антикорупційної ініціативи АзБР/ОЕСР для Азії та Тихоокеанського регіону, Пномпень, Камбоджа, 3-4 вересня 2014 р. Париж.

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/ADB-OECD-Initiative_8th_Conference-Conclusions.pdf.

AuditChain (2018). Децентралізований постійний аудит і екосистема протоколу інформування (Decentralized Continuous Audit & Reporting Protocol Ecosystem). Цуг, Швейцарія.

» Доступ за посиланням: <https://auditchain.finance/whitepaper-v1.pdf>.

Австралія, Уряд Нового Південного Уельсу, Незалежна комісія проти корупції (Australia, Government of New South Wales, Independent Commission Against Corruption) (2019). Виявлення корупційних дій (Detecting corrupt conduct). Сідней.

Ейвіс Ерік, Клаудіо Феррас і Фредеріко Фінан (Avis Eric, Claudio Ferraz, and Frederico Finan) (2018). Чи справді державний аудит знижує корупцію? Оцінка наслідків викриття корумпованих політиків (Do Government Audits Reduce Corruption? Estimating the Impacts of Exposing Corrupt Politicians). Journal of Political Economy, т. 126, № 5, с. 1912-1964.

Банісар, Девід (Banisar, David) (2006). Свобода інформації в усьому світі: глобальний огляд законів про доступ до державної інформації (Freedom of Information Around the World: A Global Survey of Access to Government Information Laws). Privacy International.

» Доступ за посиланням: www.freedominfo.org/documents/global_survey2006.pdf.

Кароцца, Дік (Carozza, Dick) (2008). Скромний герой Діксона (Dixon's quiet hero). Fraud Magazine, листопад.

» Доступ за посиланням: www.fraud-magazine.com/cover-article.aspx?id=4295003585.

Коста, Самія (Costa, Samia) (2013). Чи знижується корупція завдяки законам про свободу інформації? (Do Freedom of Information Laws Decrease Corruption?) The Journal of Law, Economics, and Organization, т. 29, вип. 6 (грудень), с. 1317-1343.

Міжнародна організація зі стандартизації (2016). ISO 37001: Системи антихбарницького менеджменту – вимоги та інструкції для застосування (ISO 37001: Anti-bribery management systems - Requirements with Guidance for use).

» Доступ за посиланням: www.iso.org/standard/65034.html.

Еппесен, Кім К. (Jeppesen, Kim K.) (2018). Роль аудиту в боротьбі з корупцією (The role of auditing in the fight against corruption). The British Accounting Review (червень).

Келмор, Кімберлі Морріс (Kelmor, Kimberli Morris) (2016). Юридичні формулювання права людини на інформацію: визначення глобального консенсусу (Legal formulations of a human right to information: Defining a global consensus). Journal of Information Ethics, т. 25, № 1 (весна), с.101-113.

Кессельгейм, Аарон С., Девід М. Студдерт і Мішель М. Меллоу (Kesselheim, Aaron S., David M. Studdert, and Michelle M. Mello) (2013). Досвід викривачів у судових справах про шахрайство проти фармацевтичних компаній (Whistle-Blowers' Experiences in Fraud Litigation against Pharmaceutical Companies), The New England Journal of Medicine (травень), с. 362.

» Доступ за посиланням: www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMSr0912039.

Кійоно, Кенічі (Kiyono, Kenichi) (2013). Передова практика розслідування корупції (Best Practices For Investigation of Corruption), Інститут Азії і Далекого Сходу Організації Об'єднаних Націй (United Nations Asia and Far East Institute).

» Доступ за посиланням: www.unafei.or.jp/activities/pdf/GGSeminar/GG7_IntroRemarks.pdf.

Котляр, Дмитро, і Лаура Поп (Kotlyar Dmytro, and Laura Pop) (2016). Декларації про активи: загроза недоторканності приватного життя або потужний інструмент протидії корупції? (Asset Declarations: A Threat to Privacy or a Powerful Anti-Corruption Tool?) Світовий банк, 26 вересня.

» Доступ за посиланням: www.worldbank.org/en/news/opinion/2016/09/26/asset-declarations-a-threat-to-privacy-or-a-powerful-anti-corruption-tool.

Ліхблау, Ерік, і Картер Догерті (Lichblau, Eric, and Carter Dougherty) (2008). «Сіменс» має сплатити штрафи на суму 1,34 млрд. доларів (Siemens to Pay \$1.34 Billion in Fines). «Нью-Йорк Таймс», 15 грудня.

» Доступ за посиланням: www.nytimes.com/2008/12/16/business/worldbusiness/16siemens.html.

Ліндстедт Катрін і Даніель Наурін (Lindstedt Catherine and Daniel Naurin) (2010). Прозорості недостатньо: робимо прозорість ефективним засобом зниження корупції (Transparency is Not Enough: Making Transparency Effective in Reducing Corruption). International Political Review (червень).

Макдермотт, Кевін (McDermott, Kevin) (2012). Велика крадіжка в малому місті: колишній контролер Діксона обвинувачена в розкраданні 53 мільйонів доларів (Big Theft, Little City: Dixon's former comptroller Accused of Stealing \$53 Million). NPR Illinois, 1 листопада.

» Доступ за посиланням: www.nprillinois.org/post/big-theft-little-city-dixons-former-comptroller-accused-stealing-53-million#stream/0.

За ред. Майкла Джеймса, Сіпріена Блемайрса, Катрін Піз-Воткін (Michael James, Cyprian Blamires, Catherine Pease-Watkin, eds.) (1999). Вибрані твори Джеремі Бентама: політична тактика (The Collected Works of Jeremy Bentham: Political Tactics). Oxford University Press.

Над, Вероніка (Nad, Veronika) (2018). Чому Європейський Союз має захищати викривачів? Програма свободи слова (Why should the European Union protect whistleblowers? Blueprint for Free Speech).

» Доступ за посиланням: www.changeofdirection.eu/assets/uploads/blueprint-Advocacytool.pdf.

Ніер, Джанет П., і Маша П. Мічелі (Near, Janet P., and Marcia P. Miceli) (1985). Організаційне інакомислення: кейс викриття порушень (Organizational Dissidence: The Case of Whistle-Blowing). Journal of Business Ethics, т. 4, № 1 (лютий), с. 1-16.

Нгуєн, Хуонг Тху (Nguyen, Huong Thu) (2016). В'єтнам: ініціатива M-Score (Vietnam: The M-Score). Гаага, Нідерланди: Oxfam Novib.

» Доступ за посиланням: <https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/620140/cs-m-score-vietnam-311016.pdf?sequence=1>.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (2018). Роль ЗМІ та журналістських розслідувань у боротьбі з корупцією (The Role of the Media and Investigative Journalism in Combating Corruption). Париж

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/corruption/the-role-of-media-and-investigative-journalism-in-combating-corruption.htm.

Пак Хьон Сік, Бріта Бйоркело і Джон Бленкінсоп (Park Heungsik, Brita Bjørkelo, and John Blenkinsopp) (2018). Досвід знущань над зовнішніми викривачами з боку начальників і колег по роботі (External Whistleblowers' Experiences of Workplace Bullying by Superiors and Colleagues). Journal of Business Ethics (червень), с. 1-11.

Рег, Майкл, та інші (Rehg, Michael, and others) (2008). Передумови і наслідки помсти викривачам: гендерні розбіжності і владні відносини (Antecedents and Outcomes of Retaliation Against Whistleblowers: Gender Differences and Power Relationships). Organization Science, т.19, № 2 (квітень).

» Доступ за посиланням: www.researchgate.net/publication/220521003_Antecedents_and_Outcomes_of_Retaliation_Against_Whistleblowers_Gender_Differences_and_Power_Relationships.

За ред. Стейпенхерста, Ріка, і Кпунде Сар Дж. (Stapenhurst, Rick, and Krundeh Sahr J., eds.) (1999). Приборкання корупції на шляху до моделі побудови національної доброчесності (Curbing Corruption Toward a Model for Building National Integrity). EDI Development Studies. Вашингтон, округ Колумбія, Світовий банк.

» Доступ за посиланням: <http://documents.worldbank.org/curated/en/710331468759605498/pdf/multi-page.pdf>.

Transparency International (2017). Transparency International приєднується до кампанії із захисту журналістів (Transparency International Joins Campaign to Protect Journalists), 26 вересня.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/news/pressrelease/transparency_international_joins_campaign_to_protect_journalists.

Тернілл, Аманда, та інші (Turnill, Amanda, and others) (2014). Що робити, якщо ви підозрюєте корупцію: зобов'язання щодо розкриття інформації та процедури правозастосування у Великій Британії, США, Австралії і Китаї (What to Do when You Suspect Corruption: Disclosure Obligations and Enforcement Processes in the UK, the US, Australia and China). Англія: Thomson Reuters.

» Доступ за посиланням: <http://www.practicallaw.com/2-520-1484>.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2004). Посібник з практичних антикорупційних заходів для прокурорів і слідчих (Handbook on Practical Anti-Corruption Measures for Prosecutors and Investigators). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/treaties/corruption/Handbook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2013). Антикорупційна програма для бізнесу з етики і комплаєнсу: практичний довідник (An Anti-Corruption Ethics and Compliance Programme for Business: A Practical Guide). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2013/13-84498_Ebook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2014). Повідомлення про корупцію: інформаційний інструмент для урядів і журналістів (Reporting on Corruption: A Resource Tool for Governments and Journalists). Нью-Йорк, Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2014/13-87497_Ebook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2015). Довідковий посібник щодо належної практики із захисту викривачів (Resource Guide on Good Practices in the Protection of Reporting Persons). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2015/15-04741_Person_Guide_eBook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2017). Корупція в Нігерії - хабарництво: досвід населення і реагування (Corruption in Nigeria – Bribery: Public Experience and Response). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/Nigeria/Corruption_Nigeria_2017_07_31_web.pdf.

Вандеркеркхове, В., та інші (Vanderkerckhove, W., and others) (2016). Ефективні механізми, які дають викривачам можливість висловитися (Effective speak-up arrangements for whistle-blowers). Асоціація присяжних сертифікованих бухгалтерів (The Association of Chartered Certified Accountants).

» Доступ за посиланням: www.accaglobal.com/content/dam/ACCA_Global/Research/ACCA-ESRC_Effective_Speak-Up_Arrangements_for_Whistle-Blowers.pdf.

Вернар, Бертан (Vernard, Bertand) (2018). Уроки масштабного корупційного скандалу щодо Siemens через десять років (Lessons from the massive Siemens corruption scandal one decade later). The Conversation, 13 грудня.

» Доступ за посиланням: <https://theconversation.com/lessons-from-the-massive-siemens-corruption-scandal-one-decade-later-108694>.

Вправи

У цьому розділі містяться пропозиції щодо навчальних вправ для проведення під час занять і перед ними, а завдання після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль, надаються в окремому розділі.

Вправи, наведені в цьому розділі, найбільше підходять для навчальних груп до 50 осіб, де студентів можна легко поділити на невеликі підгрупи для обговорення конкретних прикладів або виконання вправ, після чого представники підгруп можуть надавати відповіді всій аудиторії. Хоча таку саму структуру з невеликих груп можна створити й у великих групах з кількох сотень студентів, це завдання, втім, є складнішим і, можливо, викладачеві буде варто скорегувати методи ведення занять, щоб забезпечити достатній час для дискусій у підгрупах, а також для відповідей перед усією аудиторією. Найпростіший спосіб виконати вимогу про обговорення в малих групах, якщо аудиторія є великою, – це попросити студентів обговорювати питання разом з чотирма-п'ятьма іншими студентами, які сидять поруч. З огляду на часові обмеження, не всі підгрупи зможуть представити відповіді в кожній вправі. Викладачеві рекомендується довільно обирати ту чи іншу підгрупу та намагатися дати кожній підгрупі можливість висловитися принаймні один раз під час заняття. За наявності часу викладач може організувати дискусію за участю всіх студентів після того, як усі підгрупи висловлять свою думку.

Усі вправи цього розділу можуть виконувати студенти як бакалавріату, так і магістратури. Водночас з огляду на істотні розбіжності в попередніх знаннях та досвіді студентів із цих питань, рішення про доцільність виконання вправ мають ухвалюватися залежно від відповідного освітнього та соціального контексту. Викладачеві пропонується зіставити та поєднати кожну вправу з розділом «Ключові питання» модуля

Викладачам також рекомендується із самого початку заняття створити сприятливу та дружню атмосферу, яка має панувати до того, як розпочнеться перша вправа. Цього можна досягти, якщо в дусі підтримки встановити зі студентами контакт, дізнатися, з дотриманням поваги, про їхнє початкове ставлення до корупції та виявляти справжній інтерес до їхніх поглядів. Щойно студенти побачать, що викладач ставиться з повагою та щирим інтересом до їхніх поглядів на матеріал, а також послідовно припиняє будь-які кпини чи недружні зауваження з боку присутніх, таке безпечне середовище сприятиме ефективному навчанню та розвитку.

➤ **Вправа № 1. Початок заняття. «Письмова робота за хвилину».**

На початку заняття попросіть студентів дати відповіді на три прості запитання:

- a) Визначте всі відомі вам шляхи виявлення корупції (внутрішній, органи охорони правопорядку/регулятор і зовнішній).
- b) Який із них є найскладнішим?
- c) Який є найефективнішим?

Попросіть студентів стисло представити й пояснити свої відповіді. Якщо студентам важко відповісти на запитання (a), тоді варіант цієї вправи може бути таким: викладач проводить разом із студентами мозковий штурм з пошуку відповідей на запитання (a), а потім просить студентів написати відповіді на запитання (b) і (c).

Рекомендації для викладача:

Ця вступна вправа спрямована на те, щоб привернути увагу студентів до їхніх власних уявлень про корупцію та поточних знань про її виявлення і тим самим відкрити шлях для засвоєння навчального матеріалу, який змінить попередні уявлення студентів. Якщо час дозволяє, викладач може обрати студентів, що мають різні погляди на одне й те саме питання, і дати їм можливість обговорити їхню аргументацію в ході дискусії.

➤ **Вправа № 2. Як повідомляти про корупцію**

Назвіть один або кілька місцевих прикладів корупції і дайте студентам завдання обговорити питання про те, який механізм, наприклад, викривачі, ЗМІ, внутрішній аудит, зовнішній контроль або розслідування поліції, буде можливим або ефективним в їхній громаді в контексті викриття корупції за визначених обставин.

Рекомендації для викладача:

Залучіть студентів до відкритої дискусії щодо методів інформування про корупцію. Викладач може підтримати дискусію, якщо зверне увагу на якийсь можливий недолік, проблему або складність, притаманні тому чи іншому методу, яких студенти не помічають. Викладач має заохотити студентів поміркувати про те, які виклики можуть асоціюватися з інформуванням про корупцію і як їх можна подолати за допомогою системних змін. Користуйтеся кожним прикладом для розвитку мислення і розуміння студентів, вимагаючи від студентів зважувати ефективність і ризику кожного з методів.

➤ **Вправа № 3. Мозковий штурм: як подолати корупцію за допомогою блокчейну?**

Подивіться виступ у форматі TED Talk «Блокчейн поза межами біткоіну» (Blockchain Beyond Bitcoin)³⁹ Валері Хезерінгтон (Valerie Hetherington) (14 хвилин).

Рекомендації для викладача:

Дайте студентам завдання подивитися відеоматеріал до заняття або в його ході. Відтак попросіть студентів розробити антикорупційний план за допомогою блокчейну. Для активізації участі студентів задайте їм вузькі часові рамки для виконання цього завдання, наприклад, п'ять хвилин, і застосуйте методику підтримки та подяки для заохочення швидкого думання, співробітництва між студентами та позитивних емоцій.

³⁹ Доступ за посиланням: www.ted.com/talks/valerie_hetherington_blockchain_beyond_bitcoin.

➤ Вправа № 4. Як виявити корупцію в громаді?

Перед заняттям або в його ході дайте студентам завдання прочитати статтю в «Гардіан» «Дев'ять шляхів застосування технологій для зменшення корупції» (Nine Ways to Use Technology to Reduce Corruption)⁴⁰ та подивитися відеоматеріал France 24 «Tech24: зустрічайте Poyзі, ШІ-бота, яка допомагає виявити корупцію в Бразилії» (Tech24: Meet Rosie, the A.I. Bot helping to detect corruption in Brazil)⁴¹. Потім розділіть студентів на малі групи і запропонуйте їм придумати, як по-новому використати технології для боротьби з корупцією в їхній громаді.

Рекомендації для викладача:

За бажання викладачі можуть дати завдання продивитися аналогічні відеоматеріали та прочитати аналогічні статті в місцевих ЗМІ, які можуть бути актуальнішими та цікавішими для студентів. Студенти можуть бути дуже креативними, насамперед у поводженні з новими технологіями й соціальними мережами, отже, ймовірно, вони побачать шляхи застосування нових технологій, яких викладачі можуть не помічати. Доступ до технологій буде різним залежно від регіону і країни, але при цьому всі студенти користуються текстовими повідомленнями, застосунками на смартфонах, фейсбуком, інстаграмом чи їхніми еквівалентами. Скористайтеся цією вправою для стимулювання творчості студентів, введіть питання корупції до їхнього світу онлайн спілкування. Плоди творчості деяких студентів можуть бути несподіваними та цікавими, отже, викладачі мають самі вирішити, чи будуть в аудиторії демонструватися всі результати роботи, чи лише деякі з них.

➤ Вправа № 5. Чому викриття порушень є вкрай важкою, але водночас вкрай важливою справою?

Подивіться виступ у форматі Ted Talk «Як викривачі змінюють історію» (How whistle-blowers shape history)⁴² Келлі Річмонд Поуп (Kelly Richmond Pope) (12 хвилин)..

Рекомендації для викладача:

Дайте студентам завдання провести дискусію, героями якої будуть будь-які викривачі, про яких вони читали або чули, й обговорити зміни, що з'являються в результаті викриття порушень, якщо такі зміни, на їхню думку, існують. Цей відеоматеріал та обговорення є гарною нагодою прищепити студентам розуміння важливої функції, яку виконують викривачі, і наголосити на тому, наскільки важливо забезпечити їхній правовий і соціальний захист.

Інший варіант вправи. Викладач може застосувати триваліший за часом формат цієї вправи за рахунок можливого скорочення часу на інші вправи. Розширте дискусію, ввівши до неї питання, розглянуті у Вправі № 5, і спробуйте визначити різницю між викривачем (a whistle-blower) та організатором зливу інформації (a leaker). Почніть з запитання про те, з якого моменту особа, що повідомляє про корупцію, стає викривачем. Це відбувається лише тоді, коли вона стає об'єктом помсти? Якщо маємо ситуацію, за якої повідомлення про корупцію мало позитивний результат, інформація не потрапила до ЗМІ чи до уваги широкої громадськості, оскільки викривач зробив повідомлення, питання було в належний спосіб розслідувано, й ця особа НЕ стала об'єктом помсти, чи йдеться в цьому випадку про викриття порушення (whistle-blowing) або ні? Чи є забезпечення захищеного розкриття (protected disclosure) чимось відмінним від викриття порушень (whistle-blowing)? Якою є кінцева ціль відповідних законів і заходів? Результатом будуть тривалі дискусії й дебати серед студентів, а можливо, й наукові дослідження.

⁴⁰ Доступ за посиланням: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/may/26/nine-ways-to-use-technology-to-reduce-corruption>.

⁴¹ Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=Of16hYLealY.

⁴² Див. примітку 31.

Див., наприклад, Open Society Foundations (2018) «Викривачі заради змін» (Whistleblowers for Change)⁴³ 14-15.

> **Вправа № 6. Завершення заняття. «Письмова робота за хвилину»**

За кілька хвилин до завершення заняття дайте студентам завдання написати відповіді на два прості запитання:

- а) Що було найважливішим із того, про що ви дізналися сьогодні?
- б) Яке (які) запитання залишило(и)ся у вас на думці?

На завершення заняття попросіть студентів коротко представити відповіді.

Рекомендації для викладача:

Якщо часу обмаль і нема коли проводити таку дискусію, викладачі можуть попросити студентів здати свої відповіді перед виходом із класу – вони можуть залишити їх анонімними або вказати своє ім'я вгорі на сторінці.

⁴³ Доступ за посиланням: www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/20181120-whistleblowers-for-change-report.pdf.

Рекомендована структура занять

У цьому розділі містяться рекомендації щодо послідовності викладання, також часу, протягом якого планується досягти результатів навчання в межах тригодинного заняття. Можливо, викладач вважатиме за доцільне пропустити або скоротити деякі з наведених нижче сегментів, щоб запланувати більше часу на інші елементи, включно зі вступом, прийомами подолання скутості аудиторії, висновками або короткими перервами. Цю структуру можна адаптувати до триваліших або коротших занять з урахуванням того, що в різних країнах тривалість занять є різною.

Вступ (15 хв)

- Виконання вправи № 1.
- Стисле відзначення таких фактів: викриття порушень та застосування антикорупційних норм є розлогими темами, які масштабно досліджуються і знаходять широке втілення у розвитку права; у модулі розглядаються різні методи – від виявлення корупції й повідомлення про неї до виправлення ситуації; у ньому приділяється також увага низовому рівню і важливості викривачів.

Роль прозорості (15 хв)

- Огляд шляхів, якими прозорість може сприяти виявленню корупції.
- Опис різних заходів, які посилюють прозорість інституцій, як-от закони про доступ до інформації, електронне урядування, інструменти відкритих даних тощо.

Як виявляють корупцію? (45 хв)

- Представлення різних механізмів виявлення корупції, огляд їхніх сильних і слабких сторін.
- Опис різниці між внутрішнім і зовнішнім аудитом, а також різних методів його проведення. Якщо є час, виконайте Вправу № 3 для ініціювання обговорення питань блокчейну та пропозиції "Auditchain" щодо процесу аудиту в реальному часі.
- Огляд різних методів інформування про корупцію, включно з ініціативним інформуванням та інформуванням з боку громадян, а також ролі ЗМІ і нових технологій у сприянні такому інформуванню з боку населення. Стислий огляд статей 37 і 39 Конвенції ООН проти корупції.
- Виконання Вправи № 4.

Викриття порушень (45 хв)

- Виконання Вправи № 5.
- Далі – огляд систем викриття порушень і питання захисту викривачів. Проведення дискусії в аудиторії на тему «Чи зможуть фінансові стимули допомогти заохотити діяльність викривачів у вашій країні?».

Що відбувається після того, як корупцію виявлено? Розгляд повідомлень та процес розслідування (45 хв.).

- Проведення дискусії серед студентів та рефлексивне міркування на тему цілей і принципів розслідування. Обговорення різних елементів процесу розслідування, насамперед розгляду повідомлень та наступних за цим процедур.
- Опис різниці між внутрішнім і зовнішнім розслідуванням.

Висновки (15 хвилин)

- Виконання Вправи № 6 і завершення заняття.

Основна література

У цьому розділі наведено список матеріалів, які перебувають (здебільшого) у вільному доступі; викладач може дати студентам завдання прочитати ці матеріали до початку занять за цим модулем.

Альбрехт, Чад О., та інші (Albrecht, Chad O., and others) (2018). Значущість викриття порушень як засобу протидії шахрайству (The Significance of Whistleblowing as an Anti-Fraud Measure). *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, т. 10, № 1 (січень).

» Доступ за посиланням: <http://web.nacva.com.s3.amazonaws.com/JFIA/Issues/JFIA-2018-No1-1.pdf>.

Анстей, Керолайн, і Леонард Маккарті (Anstey, Caroline, and Leonard McCarthy) (2012). Технологія допомагає боротися з корупцією (Technology is Helping the Fight against Corruption). *The Huffington Post*, 12 листопада.

» Доступ за посиланням: https://www.huffpost.com/entry/technology-anti-corruption_b_1139022.

Бейкер, Ноель (Baker, Noel) (2018). Поліція створила телефонну лінію для конфіденційних повідомлень (Confidential Garda Phone Line Set Up for Reporting). *The Irish Examiner*, 29 вересня.

» Доступ за посиланням: www.irishexaminer.com/breakingnews/ireland/confidential-garda-phone-line-set-up-for-reporting-corruption-872329.html.

Беннінг, Рейчел (Banning, Rachel) (2016). 9 шляхів використання технологій для зменшення корупції (9 Ways to Use Technology to Reduce Corruption). «Гардіан», 26 травня.

» Доступ за посиланням: www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/may/26/nine-ways-to-use-technology-to-reduce-corruption.

Кроуфорд, Крістофер (Crawford, Christopher) (2015). Антикорупційний краудсорсинг (Crowdsourcing Anti-Corruption). «Гардіан», 19 травня.

» Доступ за посиланням: www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2015/may/19/crowdsourcing-anti-corruption-bribery-kenya-india.

Гарсайд, Джульєтт (Garside, Juliette) (2013). Сотні об'єктів власності можуть бути конфісковані в ході придушення корупції у Великій Британії. «Гардіан», 13 жовтня.

» Доступ за посиланням: www.theguardian.com/business/2016/oct/13/properties-seized-assets-corrupt-cash-crackdown-criminal-finances-bill-tax-haven.

Гаскелл, Аді (Gaskell, Adi) (2018). Беремо краудсорсинг та ШІ й викоринюємо корупцію (Using the Crowd and AI to Stamp Out Corruption). *The Huffington Post*, 1 травня.

» Доступ за посиланням: www.huffpost.com/entry/using-the-crowd-and-ai-to-stamp-out-corruption_b_5a4e34afe4b0df0de8b06fb8?guccounter=1.

Джеймс Дін (James Deane) (2016). Роль незалежних медіа у приборканні корупції в крихких середовищах (The Role of Independent Media in Curbing Corruption in Fragile Settings). *BBC Media Action Policy Briefing #16* (вересень). Лондон, «Бі-Бі-Сі».

» Доступ за посиланням: <http://downloads.bbc.co.uk/mediaaction/policybriefing/curbing-corruption-in-fragile-settings-report.pdf>.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (2018). Зобов'язання щодо ефективного захисту викривачів (Committing to Effective Whistleblower Protections). Париж.

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/corporate/committing-to-effective-whistleblower-protection-9789264252639-en.htm.

Квейнтенс Зак (Quaintance Zack) (2017). Дослідження свідчить про те, що дані можуть допомогти місцевому самоврядуванню в боротьбі з корупцією (Data Can Help Local Governments Fight Corruption, Study Says). *Government Technology*, 22 березня.

» Доступ за посиланням: www.govtech.com/data/Data-Can-Help-Local-Governments-Fight-Corruption-Study-Says.html.

SA News (2018). 10 найбільших скарг, що надходять на антикорупційну гарячу лінію Південно-Африканської Республіки (The 10 Biggest Complaints on South Africa's Anti-Corruption Hotline). Business Tech, 9 серпня.

» Доступ за посиланням: <https://businesstech.co.za/news/government/263947/the-10-biggest-complaints-on-sas-anti-corruption-hotline/>.

The Engine Room (2013). Нові технології проти дрібної корупції: тактика й висновки за підсумками Міжнародної антикорупційної конференції 2012 р. (New Technologies against Petty Corruption: Tactics and Lessons from the 2012 International Anti-corruption Conference). США.

» Доступ за посиланням: www.theengineroom.org/wp-content/uploads/2013/12/New-Technologies-Against-Petty-Corruption.pdf.

Коаліція UNCAC (2019). Викривачі та UNCAC: захист людей, які повідомляють про корупцію (Whistle-blowing and the UNCAC: Protecting people who report corruption). Відень.

» Доступ за посиланням: <https://uncaccoalition.org/learn-more/whistleblowing/>.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2015). Довідковий посібник щодо належної практики із захисту викривачів (Resource Guide on Good Practices in the Protection of Reporting Persons). Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2015/15-04741-Person_Guide_eBook.pdf.

Університет Гринвіча (2013). Викриття порушень: інсайдерська історія, дослідження досвіду тисячі викривачів (Whistleblowing: The Inside Story, A Study of the Experiences of 1,000 Whistleblowers). Велика Британія.

» Доступ за посиланням: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/public-concern-at-work/wp-content/uploads/images/2018/09/08222240/Whistleblowing-the-inside-story-FINAL.pdf>.

Додаткова література

Ця література рекомендується для студентів, зацікавлених у докладнішому вивченні тем цього модуля, а також для викладачів цього модуля.

Ахмар Ахмад, Сягрул, та інші (Ahmar Ahmad, Syahrul, and others) (2014). Поведінка викривачів: вплив теорії етичних кліматів (Whistleblowing Behaviour: The Influence of Ethical Climates Theory). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, т.164 (грудень), с. 445-450.

Бамбергер Новелл Д., Грейс Керланд і Браєн Джунта (Bamberger Nowell D., Grace Kurland and Brian Giunta) (2018). Новий антикорупційний орган Китаю і пов'язані з цим події (China's New Anti-Corruption Authority and Related Developments). *Clery Enforcement Watch*, 4 квітня.

» Доступ за посиланням: www.clearenforcementwatch.com/2018/04/chinas-new-anti-corruption-authority-related-developments/.

Бертрам І. Спектор (Bertram I. Spector) (2011). Виявлення корупції в країнах, що розвиваються: визначення причин / стратегії дій (Detecting Corruption in Developing Countries: Identifying Causes/ Strategies for Action). Kumarian Press.

Центр розвитку суспільної доброчесності (Center for the Advancement of Public Integrity) (2017). Байти зменшують корупцію: аналітична система даних для міст для боротьби з шахрайством, скорочення витрат і заохочення доброчесності (Taking a Byte out of Corruption: A Data Analytic Framework for Cities to Fight Fraud, Cut Costs, and Promote Integrity). Юридична школа Колумбійського університету. США.

» Доступ за посиланням: <https://doi.org/10.7916/D88W3KVV>.

Corruption Watch (2015). Посібник викривача (The Whistleblower's Handbook). Південна Африка.

Єппесен, Кім К. (Jeppesen, Kim K.) (2018). Роль аудиту в боротьбі з корупцією (The role of auditing in the fight against corruption). *The British Accounting Review* (червень).

Джон С.Т. Ква (Jon S.T. Quah) (2013). Різні шляхи приборкання корупції: досвід Данії, Фінляндії, Гонконгу, Нової Зеландії та Сінгапуру (Different Paths to Curbing Corruption: Lessons from Denmark, Finland, Hong Kong, New Zealand and Singapore). *Research in Public Policy Analysis and Management*, т. 23. Emerald Group.

Гейлбрунн, Джон (Heilbrunn, John) (2004). Антикорупційні комісії – панацея або реальні ліки для боротьби з корупцією? (Anti-Corruption Commissions Panacea or Real Medicine to Fight Corruption?) Інститут Світового банку.

» Доступ за посиланням: <http://web.worldbank.org/archive/website01006/WEB/IMAGES/WBI37234.PDF>.

Кассем, Раша, і Ендрю В. Хігсон (Kassem, Rasha, and Andrew W. Higson) (2016). Зовнішні аудитори і корпоративна корупція: наслідки для регуляторів зовнішнього аудиту (External Auditors and Corporate Corruption: Implications for External Audit Regulators). *Current Issues in Auditing*, т. 10, № 1 (червень), с. P1-P10.

Кеті, Річардс (Kathy, Richards) (2006). Що і завдяки чому працює у програмах протидії корупції на рівні громад (What works and why in community-based anti-corruption programs). Transparency International.

Льюїс, Девід Б., і Вім Вандекеркхове (Lewis, David B., and Wim Vandekerckhove) (2015). Події 2015 року у сфері досліджень викриття порушень (Developments in whistleblowing research 2015). Лондон: International Whistleblowing Research Network.

» Доступ за посиланням: <http://eprints.mdx.ac.uk/18449/>.

Лопес-Ітурр'яга, Фелікс Хав'єр, та Іван Пастор-Санс (Lopez-Iturriaga, Felix Javier, and Iván Pastor-Sanz) (2017). Прогнозування корупції в державному секторі за допомогою нейронних мереж: аналіз ситуації в провінціях Іспанії (Predicting Public Corruption with Neural Networks: An Analysis of Spanish Provinces). *Social Indicators Research* (наступний).

» Доступ за посиланням: <https://ssrn.com/abstract=3075828>.

National Whistleblower Center (2018). Закон про протидію корупційним практикам за кордоном: як спрацювали положення про винагороду викривачів (Foreign Corrupt Practices Act: How the Whistleblower Reward Provisions Have Worked).

» Доступ за посиланням: www.whistleblowers.org/storage/docs/nwc-fcpa-report.pdf.

Ню, Дін, Джефф Еверетт і Абу Шираз Рахаман (Neu, Dean, Jeff Everett and Abu Shiraz Rahaman) (2013). Внутрішній аудит і корупція в уряді: кейс канадської програми спонсорства (Internal Auditing and Corruption within Government: The Case of the Canadian Sponsorship Program). Contemporary Accounting Research, т. 30 (вересень), с. 1223-1250.

» Доступ за посиланням: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1911-3846.2012.01195.x>.

Онуегбулам, Чігозі (Onuegbulam, Chigozie) (2017). Політика щодо викривачів і боротьба з корупцією в Нігерії: наслідки для кримінального судочинства і належної правової процедури (Whistle blowing policy and the fight against corruption in Nigeria: implications for criminal justice and the due process). African Journals Online (AJOL). т. 8, № 2.

» Доступ за посиланням: www.ajol.info/index.php/aujilj/article/view/156755.

Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) (2017). Виявлення підкупу іноземних посадових осіб. Глава 2. Роль і захист викривачів (The Detection of Foreign Bribery, Chapter 2. The Role of Whistleblowers and Whistleblower Protection). Париж.

» Доступ за посиланням: www.oecd.org/corruption/the-detection-of-foreign-bribery.htm.

Пак Хьон Сік, Бріта Бйоркело і Джон Бленкінсоп (Park Heungsik, Brita Bjørkelo, and John Blenkinsopp) (2018). Досвід знущань над зовнішніми викривачами з боку начальників і колег по роботі (External Whistleblowers' Experiences of Workplace Bullying by Superiors and Colleagues). Journal of Business Ethics (червень), с. 1-11.

Рег, Майкл, та інші (Rehg, Michael, and others) (2008). Передумови і наслідки помсти викривачам: гендерні розбіжності і владні відносини (Antecedents and Outcomes of Retaliation Against Whistleblowers: Gender Differences and Power Relationships). Organization Science, т.19, № 2 (квітень).

Річард Голлоуей (Richard Holloway) (без дати). Довідковий посібник борця з корупцією – члена НУО: як НУО можуть скористатися моніторингом і адвокацією для боротьби з корупцією (NGO Corruption Fighter's Resource Book: How NGOs can use monitoring and advocacy to fight corruption). Національний демократичний інститут.

» Доступ за посиланням: www.ndi.org/files/NGO-Corruption-Fighters-Resource-Book-ENG.pdf.

Россі, Івана, Лаура Поп і Таммар Бергер (Rossi, Ivana, Laura Pop, and Tammar Berger) (2017). Як отримати повну картину щодо публічних посадових осіб: практичний посібник для ефективного розкриття фінансової інформації (Getting the Full Picture on Public Officials: A How-To Guide for Effective Financial Disclosure). Серія «Повернення вкрадених активів»(StAR). Вашингтон, округ Колумбія: Світовий банк і Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності.

» Доступ за посиланням: <https://star.worldbank.org/sites/star/files/getting-the-full-picture-on-public-officials-how-to-guide.pdf>.

Семюелс Джанет А. і Келлі Річмонд Поуп (Samuels Janet A., and Kelly Richmond Pope) (2014). Чи перешкоджають організації викриттю порушень працівниками? Увага до деталей є вкрай важливою для ефективного реалізації програм інформування про шахрайство (Are organizations hindering employee whistleblowing? Attention to detail is essential in implementing effective fraud reporting programs). Journal of Accountancy, 1 грудня.

» Доступ за посиланням: www.journalofaccountancy.com/issues/2014/dec/employee-whistleblowers-corporate-fraud.html.

Севедж, Ешли (Savage, Ashley) (2018). Викривачі заради змін: соціальні й економічні витрати та вигоди від злиття інформації та викриття порушень (Whistleblowers for Change: The Social And Economic Costs And Benefits Of Leaking And Whistleblowing). Бостон: Open Society Foundations.

» Доступ за посиланням: www.opensocietyfoundations.org/uploads/3f0ed83b-1ec2-450f-884b-5ed71d5a4769/20181120-whistleblowers-for-change-report.pdf.

Шульц, Девід, і Хачік Гарутюнян (Schultz David, and Khachik Harutyunyan) (2015). Боротьба з корупцією: розвиток законодавства про викриття порушень у США, Європі та Вірменії (Combating corruption: The development of whistleblowing laws in the United States, Europe, and Armenia). *International Comparative Jurisprudence*, т. 1, № 2 (грудень), с. 87-97.

Transparency International (2013). *Захист викривачів і Конвенція ООН проти корупції (Whistleblower Protection and the UN Against Corruption)*. Берлін.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/whatwedo/publication/whistleblower_protection_and_the_un_convention_against_corruption.

Transparency International (2013). *Викриття порушень в Європі: правовий захист викривачів в ЄС (Whistleblowing in Europe: Legal Protections for Whistleblowers in the EU)*. Берлін.

» Доступ за посиланням: www.transparency.org/whatwedo/publication/whistleblowing_in_europe_legal_protections_for_whistleblowers_in_the_eu.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2004). *Конвенція ООН проти корупції*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2004). *Законодавчий посібник з імплементації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Legislative Guide for the Implementation of the United Nations Convention against Corruption)*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/LegislativeGuide/UNCAC_Legislative_Guide_E.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2013). *Антикорупційна програма для бізнесу з етики і комплаєнсу: практичний довідник (An Anti-Corruption Ethics and Compliance Programme for Business: A Practical Guide)*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2013/13-84498_Ebook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2013). *Довідковий посібник щодо державних заходів щодо зміцнення корпоративної доброчесності (Resource Guide on State Measures for Strengthening Corporate Integrity)*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2013/Resource_Guide_on_State_Measures_for_Strengthening_Corporate_Integrity.pdf.

Управління ООН з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2013). *Керівництво щодо належної практики із захисту інформаторів (United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2013). Guide on Good Practices in the Protection of Reporting Persons)*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2015/15-04741_Person_Guide_eBook.pdf.

Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності (УНЗ ООН) (2014). *Повідомлення про корупцію: інформаційний інструмент для урядів і журналістів (Reporting on Corruption: A Resource Tool for Governments and Journalists)*. Відень.

» Доступ за посиланням: www.unodc.org/documents/corruption/Publications/2014/13-87497_Ebook.pdf.

Вандекеркхове, Вім, та інші (Vandekerckhove, Wim and others) (2016). *Шах і мат корупції: аргументи на користь широкомасштабної ініціативи з захисту викривачів (Checkmate to Corruption: Making the Case for a Wide- Ranging Initiative on Whistleblower Protection)*. Public Services International.

» Доступ за посиланням: https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/16669/1/16669_VANDEKERCKHOVE_Checkmate_to_Corruption_2016.pdf.

Фон Сьонен, Констанц (Von Soehnen, Constanze) (2018). *Захист викривачів та імплементація статті 33 Конвенції ООН проти корупції стосовно захисту осіб, що повідомляють інформацію (Whistle-blower protection and the implementation of article 33 of the United Nations Convention against Corruption on the protection of reporting persons)*. Документ конференції, представлений на 17-му засіданні Комітету експертів з державного управління, 23-27 квітня. Відень.

Оцінювання знань студентів

У цьому розділі містяться пропозиції щодо завдань після занять для оцінювання того, як студенти зрозуміли модуль. Пропозиції щодо завдань до та під час занять містяться в розділі «Вправи».

Для оцінювання розуміння студентами цього модуля пропонується після занять виконати таке завдання:

1. Напишіть есе на тему шляхів/підходів до виявлення корупції. Якщо виконання завдання починається в аудиторії, попросіть студентів обрати підхід до виявлення корупції, який їм подобається найбільше, і описати його в письмовій роботі (3-5 сторінок). Ця письмова робота повинна містити докладний опис обраного підходу з викладенням його переваг і недоліків. Це завдання можна ускладнити, додавши до нього дослідний елемент, в ході якого студенти мають вивчити інші підходи і порівняти їх. Це завдання стане справжнім викликом, якщо викладач надішле всі або деякі есеї до неурядової організації, яка бореться з корупцією, або до урядової установи, і попросить розглянути їх та надати відгуки, які можна буде за потреби обговорити разом зі всіма студентами.

2. Оцінка механізмів інформування про випадки корупції. Візьміть приклад скарги, за допомогою якої певна особа хоче повідомити про корупцію, та дайте студентам докладну інформацію про неї. Дайте студентам завдання визначити належний метод інформування про цей випадок і аргументувати те, чому вони обрали саме цей метод (3-5 сторінок). Робота повинна включати опис засобів оцінювання обраного методу інформування; їх може надати викладач, або ж, і це буде навіть краще, їх можна буде визначити разом зі студентами; наприклад, критеріями можуть бути легкість застосування, простота, наявність посилань на додаткову інформацію.

3. Проведення інтерв'ю і написання звіту Розділіть студентів на групи і дайте кожній групі завдання знайти осіб, які робили повідомлення про корупцію або були викривачами в їхній країні або за кордоном. З урахуванням наявної логістики та ресурсів дайте групам завдання провести, під керівництвом викладача, інтерв'ю визначених осіб віч-на-віч, скайпом або електронною поштою. Далі дайте групам завдання записати інформацію, отриману за результатами інтерв'ю, та проаналізувати її. Це завдання можна ускладнити, якщо до нього додати дослідний компонент – дати студентам завдання дослідити передісторію відповідного інциденту та подати її як елемент письмового аналізу. Цей дослідний елемент можна також додати до завдання після того, як особа для інтерв'ю буде визначена, але до проведення самого інтерв'ю, а після того інкорпорувати це дослідження до письмового звіту (7-10 сторінок).

4. Ведення щоденника викривача. Дайте студентам завдання знайти інформацію про викривача, який пережив досвід помсти. Потім попросіть студентів уявити себе цим викривачем і записати пережите ним/нею у вигляді щоденника так, ніби це пережили самі студенти (5-10 сторінок) Попросіть додати ще 1-2 сторінки для міркувань студентів щодо їхнього досвіду ведення щоденника, а також про те, чи вплинув цей досвід на їхнє сприйняття корупції або помсти.

Додаткові навчально-методичні матеріали

У цьому розділі містяться посилання на відповідні навчальні матеріали, як-от слайди у форматі PowerPoint і відеоматеріали, які можуть допомогти у викладанні питань, включених до цього модуля. Викладачі можуть адаптувати до своїх потреб слайди та інші ресурси.

> Відеоматеріали

Відеоматеріали на тему запобігання корупції (2019). Комісія Австралії з доброчесності в органах охорони правопорядку (8 хв). ACLEI підготувала серію коротких відеоматеріалів (кожне відео триває приблизно 90 секунд) для сприяння обізнаності та покращення розуміння вразливості до корупції, яку ми спостерігаємо в ході наших розслідувань.

» Доступ за посиланням: www.aclei.gov.au/corruption-prevention/corruption-prevention-videos.

Технологія, що уможливорює біткоїн, може подолати корупцію (The Tech That Powers Bitcoin Could Tackle Corruption) (2017). Vice News; HBO (3 хв). Vice News; HBO (3 хв). У цьому відео розповідається про те, як можна скористатися технологією блокчейну як інструментом для протидії корупції.

» Доступ за посиланням: https://video.vice.com/en_us/video/the-tech-that-powers-bitcoin-could-tackle-corruption/5a0482fd177dd416c514ef5a?jwsourc=cl.

Блокчейн поза межами біткоїна (Blockchain Beyond Bitcoin) (2018). Валері Хезерінгтон (Valerie Hetherington), TEDxDeerfield (14 min). У цьому виступі у форматі TED Talk Валері Хезерінгтон розповідає про те, як працює технологія блокчейну, і з'ясовує можливості її застосування, зокрема як інструмента підвищення прозорості і запобігання корупції.

» Доступ за посиланням: www.ted.com/talks/valerie_hetherington_blockchain_beyond_bitcoin.

Виявлення шахрайства за допомогою інтелектуального аналізу даних (2015). Джеремі Клоптон (Jeremy Clopton), Audimiation Services (53 хв). На цьому вебінарі розповідається про те, як компанії можуть скористатися інтелектуальним аналізом даних для виявлення шахрайства. У ньому представлені тематичні приклади на тему того, як організації можуть застосовувати методи аналітики даних.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=FC10xwnOCJU.

Зустрічайте Роуз, ШІ-бота, яка допомагає виявити корупцію в Бразилії (2017). France 24 (2 хв). У цьому відео розповідається про те, як штучний інтелект застосовується для виявлення корупції в Сан-Паулу (Бразилія).

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=Of16hYLealY.

Як викривачі змінюють історію (2018). Келлі Річмонд Поуп (Kelly Richmond Pope), TEDxDePaulUniversity (12 хв). У цьому виступі у форматі TED Келлі Річмонд Поуп ділиться історіями деяких з найвідоміших в історії викривачів.

» Доступ за посиланням: www.youtube.com/watch?v=51k3UASQE5E.

Війна проти викривачів (War on Whistleblowers) (2017). Brave New Films (1 год 8 хв). У цьому фільмі розповідаються історії чотирьох викривачів, зокрема Едварда Сноудена і Девіда Карра, які викрили у ЗМІ незаконні дії та зловживання державної влади. У ньому розглядаються проблеми, з якими стикаються викривачі в багатьох країнах.

Важливість викриття порушень (2016). Роберт Г. Вон, «Мережа реальних новин» (Robert G. Vaughn, The Real News Network) (18 хв.). Професор Роберт Г. Вон з факультету права Американського університету у Вашингтоні розповідає, виходячи з різних позицій, про важливість законів про захист викривачів.

» Доступ за посиланням: <https://www.youtube.com/watch?v=YAfC4Bspw18>.

> Тематичні дослідження, новинні повідомлення і блоги

Делбі, Дуглас, і Емі В. Чепмен (Dalby Douglas, and Amy W. Chapman) (2019). Панамські документи допомагають повернути понад 1,2 млрд. доларів в усьому світі (Panama Papers Helps Recover More Than \$1.2 Billion Around The World). Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (International Consortium of Investigative Journalists), 3 квітня.

» Доступ за посиланням: www.icij.org/investigations/panama-papers/panama-papers-helps-recover-more-than-1-2-billion-around-the-world/.

Гевара, Марина В. (Guevara, Marina W.) (2016). Вже незабаром: МКЖР розкриє дані панамських документів про офшорні компанії (Coming Soon: ICIJ To Release Panama Papers Offshore Companies Data). Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів, 26 квітня.

» Доступ за посиланням: www.icij.org/investigations/panama-papers/20160426-database-coming-soon/.

Стром, Стефані (Strom, Stephanie) (2012). Вебсайти проливають світло на дрібну корупцію в усьому світі (Web Sites Shine Light on Petty Bribery Worldwide). «Нью-Йорк Таймс», 6 березня.

» Доступ за посиланням: www.nytimes.com/2012/03/07/business/web-sites-shine-light-on-petty-bribery-worldwide.html?mtrref=www.google.com&gwh=F28C09920A3719EEF8321EB84E77FFEC&gwt=pay.

Ваккаро, Антоніо (Vaccaro, Antonio) (2018). Бажаєте по-серйозному боротися з корупцією? Як заохотити викриття порушень у вашому бізнесі (Serious About Fighting Corruption? How To Encourage Whistleblowing In Your Business). «Форбс», 6 грудня.

» Доступ за посиланням: www.forbes.com/sites/iese/2018/12/06/serious-about-fighting-corruption-how-to-encourage-whistleblowing-in-your-business/#39d20d7e2b9e.

Вілсон, Емі, Чепмен Антоніо Кучо і Вілл Фітцгіббон (Wilson, Amy, Chapman Antonio Cucho and Will Fitzgibbon) (2019). Що сталося після панамських документів?(What happened after the Panama Papers?) Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (International Consortium of Investigative Journalists), 3 квітня.

» Доступ за посиланням: www.icij.org/investigations/panama-papers/what-happened-after-the-panama-papers/.

> Інші інструменти

KickBack: The Global Anti-Corruption Podcast (Глобальний антикорупційний подкаст «Відкат»). У цьому подкасті регулярно розміщуються інтерв'ю з провідними експертами в сфері протидії корупції: науковцями, політиками, активістами, журналістами тощо. Подкаст ставить на меті активізацію серйозних дебатів і дискусій з низки різних поглядів із важливих питань у цій сфері. З урахуванням тривалості кожного епізоду (45 хвилин у середньому), викладач може використати цей матеріал як завдання для виконання перед початком занять.

» Доступ за посиланням: www.icrnetwork.org/what-we-do/kickback-global-anticorruption-podcast/.

Центр моніторингу інновацій у публічному секторі (Observatory of Public Sector Innovation). Огляд з боку ОЕСР відомих ініціатив відкритого уряду в усьому світі, за допомогою яких користувачі можуть вести перевірку за допомогою «тегів відкритого уряду», як-от «підзвітність», «протидія корупції», «відкриті дані», «добросесність» тощо.

» Доступ за посиланням: <https://oecd-opsi.org/>.

Рекомендації з підготовки окремого курсу

У цьому модулі описується заняття загальною тривалістю в три години. Водночас теми, що містяться в ньому, можуть бути опрацьовані докладніше для створення окремого курсу. Обсяг і структура такого курсу будуть визначатися окремими потребами, пов'язаними з конкретним контекстом, і кожний курс має включати як теоретичну, так і практичну частину. Тут подано пропозиції щодо можливої його структури.

Заняття	Тема	Стислий опис
1	Виявлення і розслідування корупції: вступна частина	<ul style="list-style-type: none"> Знайомство з темами модуля, обговорення таких питань: У чому полягає інтерес студентів, про що вони хотіли б дізнатися й чому саме.
2	Виявлення корупції. Загальний огляд	<ul style="list-style-type: none"> Чому корупцію буває важко виявити? Огляд різних методів виявлення корупції (ініціативних і реактивних). Чому методів виявлення корупції повинно бути кілька?
3	Умови виявлення: аудит	<ul style="list-style-type: none"> Різні види аудиту, їхні переваги, недоліки та оптимальне застосування
4	Умови виявлення: Хартія відкритих даних	<ul style="list-style-type: none"> Концепція Хартії відкритих даних, цілі, заперечення і поточний рівень приєднання до неї
5	Виявлення: ініціативне повідомлення	<ul style="list-style-type: none"> Для чого потрібно ініціативне повідомлення? Труднощі й виклики
6	Виявлення: публічні опитування	<ul style="list-style-type: none"> Параметри публічних опитувань Приклади Переваги й обмеження
7	Виявлення: журналісти та ЗМІ	<ul style="list-style-type: none"> Визначення і приклади Тематичний приклад Mossack Fonseca Papers
8	Виявлення: ініціативне повідомлення і стимули для викривачів	<ul style="list-style-type: none"> Контраверсійна тема стимулів, у тому числі аргументи за і проти стимулів, приклади та нинішній рівень ухвалення в різних країнах світу
9	Розгляд повідомлень про корупцію і розслідування	<ul style="list-style-type: none"> Виклики для організацій. Керівні принципи щодо передової практики, включно з процедурами розгляду повідомлень про корупцію та подальшими розслідуваннями. Приклади актуальних процедур різної якості. Оцінка прикладів з рідної країни студентів.

Заняття	Тема	Стислий опис
10	Останнє заняття і підбиття підсумків	<ul style="list-style-type: none">• Презентація проєктів або досліджень студентів• Виступ запрошеного промовця, студенти – модератори• Підсумкова дискусія: ключові тези курсу; що їх студенти можуть зробити на основі вивченого ними матеріалу

UNODC

United Nations Office on Drugs and Crime

Vienna International Centre, P.O. Box 1400, 500 Vienna, Austria
Tel.: (0-26060 (1-43+, Fax: (5866-26060 (1-43+, www.unodc.org